

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos ir socialinio darbo institutas

Vakarė Punelytė

Sociologijos studijų programa
magistro darbas

**„Ir nesvarbu, kad jis pūkuotas”: Skirtingos šeiminių
santykio su augintiniu(-iais) perspektyvos Lietuvoje**

Darbo vadovė:
Doc. Dr. Irma Mačkinė

Vilnius
2026

TURINYS

SANTRAUKA.....	4
ABSTRACT.....	5
ĮVADAS	6
1. AUGINTINIŲ TEMA SOCIOLOGINIUOSE TYRIMUOSE	9
2. TEORINIŲ ŽMOGAUS IR GYVŪNO PERSPEKTYVŲ APŽVALGA	13
2.1. Gyvūnas – šeimos narys	13
2.2. Gyvūnas – draugas.....	17
2.3. Gyvūnas – kompanionas	19
3. EMPIRINIS ŠEIMININKŲ IR AUGINTINIŲ SANTYKIO PERSPEKTYVŲ TYRIMAS.....	22
3.1. Empirinio tyrimo teorinės prielaidos	22
3.2. Empirinio tyrimo metodologija	23
4. STATISTINĖS GYVŪNŲ TURINČIŲ ASMENŲ CHARAKTERISTIKOS.....	24
5. PRAKTIKOS, AUGINTINIŲ ŠEIMININKŲ DEMONSTRUOJAMOS SOCIALINIUOSE TINKLUOSE	29
5.1. Duomenų rinkimo ir analizės metodai.....	29
5.2. Augintino sužmoginimas	29
5.2.1. Kalbinių išraiškų pasirinkimas	30
5.2.2. Žmogiškų simbolių naudojimas	31
5.2.3. Artimo ryšio demonstravimas	32
5.3. Gyvūno objektifikavimas.....	34
5.3.1. Estetinės funkcijos sureikšminimas.....	34
5.3.2. Laukinės gyvūno prigimties pašiepimas.....	35
5.3.3. Žemesnio už žmogų statuso kasdienybėje demonstravimas.....	35
5.4. Gyvūno unikalizavimas	36
5.4.1. Gyvūniškų poreikių prioretizavimas	36
5.4.2. Veiklų kartu vaizdavimas	36
5.4.3. Tiesioginis gyvūno prigimties unikalumo aprašymas	36
6. SANTYKIO SU AUGINTINIŲ SAMPRATŲ IR PRAKTIKŲ SĄSAJOS.....	39
6.1. Duomenų rinkimo ir analizės metodai.....	39
6.2. Šeimininkų požiūrių įvairovė.....	40
6.2.1. Artumo praktikos – tarp įprasta ir nepriimtina	40
6.2.2. Meilė ar pagarba?	44
6.2.3. (Ne)lygūs partneriai	46
6.2.4. Žmogus-gyvūnas-žaislas	49

6.3. Santykio su augintiniu sampratos	53
6.3.1. Gyvūnas – šeimos narys	53
6.3.2. Gyvūnas – draugas	58
6.3.3. Gyvūnas – kompanionas.....	60
6.3.4. Gyvūnas – tapatybės dalis	63
IŠVADOS	65
LITERATŪROS ŠALTINIAI	69
ANALIZUOTI DUOMENYS	72

SANTRAUKA

„Ir nesvarbu, kad jis pūkuotas“: Skirtingos šeimininko santykio su augintiniu(-iais) perspektyvos Lietuvoje

Darbe analizuojamos šeimininko ir augintinio santykio perspektyvos, būdingos gyvūnų turintiems žmonėms Lietuvoje. Temos aktualumas grindžiamas dviem aspektais: aukštais šalies augintinių laikymo rodikliais bei sociologinių tyrimų šia tema stoka. Lietuvoje šunys ir katės auginami dažniau nei Europos Sąjungoje vidutiniškai, tačiau sociologiniai žmogaus ir augintinio santykio tyrimai Lietuvoje išlieka reti. Nors užsienio sociologai šiai temai skiria vis daugiau dėmesio, įprastai kaip pagrindinis metodas pasirenkami būtent individualūs interviu. Šiame darbe išbandomi kiti metodologiniai sprendimai.

Magistriniame darbe pristatomas tyrimas remiasi šeimos praktikų, asmeninio gyvenimo sociologijos bei rūšių kompanionių teorinėmis prieigomis. Empirinėje darbo dalyje derinami trys duomenų analizės metodai: statistinė augintinių šeimininkų Lietuvoje charakteristikų analizė, kokybinė socialinių medijų turinio analizė ir darbo autorės atliktų fokusuotų grupinių diskusijų analizė. Tyrime analizuojamos augintinių šeimininkų demonstruojamos praktikos bei sampratos apie augintinį ir jų sąsajos. Socialinių medijų bei grupinių diskusijų analizės metodų derinimas atveria galimybę gyvūno ir žmogaus santykio temą nagrinėti nauju kampu, leidžiančiu ir tyrimo dalyviams labiau reflektuoti savo atliekamas praktikas.

Atlikta analizė leidžia išskirti kelias pagrindines išvadas. Statistiniai duomenys atskleidžia, kad Lietuvoje dažniau augintinių turi didesnę šeimą turintys, susituokę (ne vieniši) asmenys, o vaikų turėjimas ar neturėjimas nėra esminė charakteristika, susijusi su augintinių laikymu. Visgi, socialinėse medijose ryškiausiai atspindimos sužmoginimo praktikos, per kurias augintiniui gali būti priskiriamas ir sužmogintas vaiko vaidmuo. Diskusijose paaiškėja, kad sužmoginimo ir objektifikavimo praktikos gali egzistuoti kartu, o žmogiškas vaidmuo augintiniui kartais suteikiamas labiau tik kaip ryšio demonstravimo priemonė. Galiausiai nustatyta, kad sužmoginimo, objektifikavimo ir unikalizavimo praktikos siejasi ne tik su teorijoje išskirtomis gyvūno – šeimos nario, gyvūno – draugo ir gyvūno – kompaniono perspektyvomis, bet leidžia išskirti ir papildomą – gyvūno kaip tapatybės dalies perspektyvą.

Raktiniai žodžiai: augintiniai, gyvūnai, augintinių šeimininkai, šeima, šeimos praktikos, draugystė, rūšys kompanionės, socialinės medijos, fokusuotos grupinės diskusijos.

ABSTRACT

"It Does Not Matter that It has Fur": Different Perspectives towards the Relationship between Pets and their Owners in Lithuania

This thesis aims to analyse perspectives towards the relationship between pets and their owners in Lithuania. The relevance of the topic is based upon two aspects: high numbers of pets kept in Lithuania and the lack of sociological research on the similar topic. Statistical data shows that households in Lithuania include a cat or a dog more often than the EU average. This topic, nonetheless, remains largely unexamined by Lithuanian sociologists.

Empirical research relies on the theories of sociology of family life or intimate life and the concept of companion species. The main methods employed in this work are statistical analysis of characteristics of Lithuanian pet owners, qualitative social media content analysis and the analysis of focus group discussions organized by the author herself. The research analyses practices demonstrated by the owners, their conceptions towards their pets and the relations between these two aspects. Combining social media content analysis and focus group discussions creates a possibility to look into the topic of the relationship between animals and people from a different angle. This combination is new not only in Lithuania but also in the field of sociological research of pets in general.

The research enables some conclusions to be drawn. Statistical analysis shows that having a pet is more characteristic to married people with larger families but being childless or having children is mainly not related to having a pet. However, social media mostly reflects the practices of animal humanization which may include giving a role of a baby to a pet. The analysis of focus group discussions reveals that practices of humanization and objectification may coexist. Finally, findings show that practices of animal humanization, objectification and unicalization may not only be assigned to the theoretical models of animal-family member, animal-friend and animal-companion perspectives but also allows to form a new animal-part of one's identity perspective.

Key words: pets, animals, pet owners, family, family practices, friendship, companion species, social media, focus group discussions.

IVADAS

Pastaruosius dešimtmečius itin sparčiai vykstanti technologijų pažanga verčia mokslininkus vis rimčiau žvelgti į dar neseniai kiek futuristine laikytą posthumanizmo idėją, o viešajame diskurse nestinga baimės, kad robotai humanoidai gali ne tik palengvinti kasdienį gyvenimą, bet ir ženkliai pakeisti žmogiškus ryšius. Socialinių mokslų atstovai nagrinėja potencialų tokių robotų vaidmenį ateities šeiminiuose struktūrose, keldami hipotezes, kad nauji nežmogiški namų ūkių gyventojai pakeis ir intymią santykių paveikslą (Robertson, 2007; Kim ir Kim, 2013; McBride, 2019). Vis dėlto, ne tik žmonės šeimos struktūrose dalyvauja jau daugybę metų. Tai socialinių mokslų paraštėse ilgą laiką likę naminiai šunys, katės ir kiti gyvūnai, kurių tyrinėjimus buvo įprasta palikti biologijos, chemijos ar veterinarijos ekspertams.

Nors šiandien augintinių šeiminkai sudaro reikšmingą modernių visuomenių dalį, pats naminių gyvūnų laikymas nėra naujas reiškinys. Istoriniai ir archeologiniai šaltiniai rodo, kad šunys buvo prijaukinti daugiau nei prieš 15 tūkstančių metų, o katės – prieš maždaug 10 tūkstančių metų (Driscoll ir kt., 2009). Nepaisant ilgos gyvūnų laikymo reiškinio istorijos, augintinių vaidmuo sociologijoje ilgą laiką liko beveik neanalizuotas, dažnai grindžiant tai vadinamuoju „rūšių barjeru“ (Charles, 2014).

Vis dėlto reikšmingu lūžiu šioje temoje laikytini vieno žymiausių Prancūzijos socialinių mokslų atstovo Bruno Latour ir jo kolegų darbai. Knygoje „Mes niekada nebuvo modernūs“ autorius kviečia peržengti disciplinų ribas ir atsisakyti dichotominio pasaulio skirstymo į visuomenę ir gamtą, žmonių ir nežmonių mokslus (Latour, 1991). Šis požiūris, išplėtotas kartu su kitais mąstytojais, tokiais kaip Michel Callon (1984) ar John Law (2004; 2008), suformavo naują sociologinę kryptį, leidžiančią socialumą suvokti plačiau – kaip procesą, kuriame veikėjais tampa ne tik žmonės, bet ir juos supanti gamta, o šio darbo kontekste – gyvūnai.

Minėtų autorių darbai atvėrė galimybę ir kitiems socialinių mokslų atstovams plėsti savo tyrimų lauką ir gilintis į įvairesnes temas, pavyzdžiui, būtent naminių augintinių temą. Dažniausiai naminiai gyvūnai ir jų šeiminkai tyrimo objektu pasirenkami šeimos sociologijos arba gyvenimo eigos sociologijos srityse. Vyraujantis klausimas šiuose tyrimuose yra tai, kokį vaidmenį augintiniui suteikia šeiminkai. Pavyzdžiui, David D. Blouin (2013) atliktame tyrime išaiškėjo trys skirtingi šunų laikytojų požiūriai – humanistinis (šuo yra šeimos narys, draugas), protekcionistinis (šunį reikia saugoti, kaip ir visus gyvūnus) ir dominuojantis (šuo reikalingas tam tikrai funkcijai). Nemažai tyrimų nagrinėja būtent pirmąjį požiūrį ir tiria augintinius kaip šeimos narius.

Tokiuose darbuose pritaikomos ir sociologinės teorijos, kurios buvo sukurtos žmonių santykiams nagrinėti. Pavyzdžiui, Ulrich Beck arba Anthony Giddens rizikos visuomenės teorijos

(Charles, 2014) arba David Morgan šeimos praktikų teorinė prieiga (Gajewska et al., 2024b). Visgi, dar radikalesnis žingsnis daromas lyginant augintinius su konkrečiais šeimos vaidmenimis – vaikais (Irvine ir Cilia, 2017; Laurent-Simpson, 2017; Gajewska et al., 2024a) arba partneriais (Beck ir Madresh, 2008). Tiesa, dalies tyrimų rezultatai rodo, kad gyvūnams išlaikyti tokią poziciją sudėtinga, jų galimybės emocionaliai pakeisti atžalas yra ribotos (Irvine ir Cilia, 2017; Gajewska et al., 2024a). Net ir laikant augintinį šeimos nariu kai kurie informantai jaučia, kad turi jiems demonstruoti savo viršenybę lyg priklausytų gaujai (Power, 2008). Kai kurie šeimininkai augintinius laiko dėl netiesioginių naudų savo žmogiškai šeimai, pavyzdžiui, kad pamokytų vaikus rūpintis kitu ar sumažintų stresą (Bures, 2020; Irvine ir Cilia, 2017).

Atskirai galima paminėti ir dar vieną tyrimuose papildomai aptariamą klausimą – pačio augintinio galimybę būti socialiniu veikėju. Nors remiantis jau minėtais Bruno Latour darbais, ne tik gyvūnai, bet ir negyvi objektai daro didžiulę įtaką visoms socialinėms sąveikoms (Latour, 1991), toks požiūris išryškėja tik kai kuriuose socialiniuose tyrimuose apie augintinius ir jų šeimininkus. Dalis tyrėjų pabrėžia, kad patys šeimininkai mato savo augintinius ne tik kaip pasyvius rūpesčio gavėjus, bet ir kaip aktyvius veikėjus (Laurent-Simpson, 2017; Gajewska et al., 2024b). Kartais gyvūnai aprašomi kaip turintys pasirinkimą būti šeimos nariu ar ne – tą jie demonstruoja savo prieraišiu elgesiu (Charles, 2014). Visgi, į tai galima žvelgti ir iš kitokios perspektyvos, jei augintiniai elgiasi ne visai pagal šeimininko norimas taisykles, jų šeimos nario statusas yra kvestionuojamas (Power, 2008). Galiausiai, dalis autorių gyvūnų laikymą šeimos nariu ar net vaiku savaime mato kaip nuvertinantį pačio augintinio socialinį veikumą (angl. agency). Pasak jų, gyvūnai skiriasi nuo žmonių ir toks jų traktavimas sumenkina jų išskirtinumą iki šeimininko poreikių atitikimo (Haraway, 2023).

Žvelgiant į Lietuvos socialinių mokslų lauką, sociologinių augintinio ir šeimininko santykio tyrimų praktiškai nėra, nors, pasak tarptautinės statistikos, namų ūkių turinčių bent vieną šunį ar katę kiekis Lietuvoje procentiškai šiek tiek viršija Europos Sąjungos vidurkį: šunys laikomi 34% Lietuvos bei 27% ES namų ūkių; katės – 32% Lietuvos bei 27% ES namų ūkių (FEDIAF, 2025). Tyrinédama transnacionalinių šeimų patirtis, sociologė Gintė Martinkėnė, savo disertacijoje yra atradusi, kad informantai kartais šeimos nariais laiko ir augintinius (Martinkėnė, 2021), tačiau jos tyrime augintiniai lieka tik viena iš gretutinių temų. Tiesa, atlikta keletas psichologinių tyrimų, kurių objektas yra būtent naminiai augintiniai. Juose dažniausiai koncentruojamasi į gyvūnų teikiamas terapines galimybes, nors kartais pabrėžiama ir gyvūno socialinio vaidmens kaita (Trakūnaitė, Šinkiarova ir Gudonis, 2008; Šinkiarova, Gudonis ir Trakūnaitė, 2008). Taip pat galima atrasti humanitarinių mokslų lauko, konkrečiai, filosofijos autorių darbų apie gyvūnų ir žmonių santykį platesne prasme. Dažniausiai filosofiniai straipsniai šioje temoje apžvelgia užsienio filosofų darbus ir ieško gyvūno vietos juose. Pavyzdžiui, fenomenologinės filosofijos srities atstovai pastebi, kad

gyvūnas filosofijoje dažniau pasitelkiamas kaip žmogaus atspindys (Gutauskas, 2014), o pats nežmogiškos rūšies atstovas lieka *Kitu* arba „žmogaus dėmesio paribiuose“ (Večerskis, 2004).

Šiame darbe siekiama į žmogaus ir augintinio santykį žvelgti iš kelių perspektyvų. Remiantis užsienio tyrėjų darbų pavyzdžiais, išskirtos kelios pagrindinės kryptys: augintinio laikymas šeimos nariu, draugu, kompanionu. Atitinkamai – teorinį darbo pagrindą taip pat sudaro kelios sociologinės teorinės prieigos: David Morgan šeimos praktikų teorinė prieiga (Morgan, 1996; 2011) bei su ja glaudžiai susijusios šeimos demonstravimo (angl. display) teorinės prieigos (Finch, 2007; Dermott, Seymour, 2011); Carol Smart asmeninio gyvenimo sociologijos konceptas (Smart, 2007) bei Donna Haraway gyvūnų kompanionų konceptas (Haraway, 2023).

Pagrindinis šio magistrinio darbo tikslas – išsiaiškinti, kokios šeimininko ir augintinio santykio perspektyvos būdingos žmonėms turintiems gyvūnų Lietuvoje.

Šiam tikslui pasiekti taikomi antrinės statistinių duomenų analizės, socialinių medijų turinio analizės bei fokusuotų grupinių diskusijų metodai. Keliami penki uždaviniai:

1) Išanalizuoti, kokios skirtingos žmogaus ir gyvūno santykio perspektyvos pateikiamos socialinių mokslų literatūroje, siekiant išskirti teorines šeimininko santykio su augintinu(-iais) perspektyvas.

2) Nustatyti, kokios charakteristikos yra statistiškai būdingos augintinį(-ius) laikantiems asmenims Lietuvoje.

3) Išsiaiškinti, per kokias kasdienio gyvenimo praktikas gyvūnus laikantys asmenys demonstruoja savo santykį su naminiu augintiniu(-iais) aplinkai socialiniuose tinkluose.

4) Siekiant atskleisti požiūrių įvairovę, ištirti, kaip šeimininkams būdingos skirtingos savo ir augintinio santykio sampratos siejasi su demonstruojamomis praktikomis.

5) Nustatyti, su kokiomis teorinėmis žmogaus ir gyvūno santykio perspektyvomis (gyvūno – šeimos nario, gyvūno – draugo ar gyvūno – kompaniono) sietini socialinių medijų analizės bei fokusuotų grupinių diskusijų analizės rezultatai.

1. AUGINTINIŲ TEMA SOCIOLOGINIUOSE TYRIMUOSE

Užsienio autoriai augintinių temai skiria vis daugiau dėmesio. Dažniausiai tyrimo objektu ryšys su gyvūnais tampa būtent šeimos bei gyvenimo eigos sociologijoje. Dominuoja tyrimai, paremti kokybine metodologija, bet galima atrasti ir statistines tendencijas nagrinėjančių darbų (Albert ir Bulckroft, 1988). Socialinių mokslų straipsniuose atspindimos kelios skirtingos požiūrio į augintinius kryptys – tyrinėjamas augintinių vaidmuo besikeičiančioje šeimos sampratoje, jų ir šeiminių santykių apribojantys veiksniai, keliamas gyvūnų veiklumo (angl. *agency*) klausimas bei analizuojamas augintinių vaidmens kaitos poveikis kitiems, su šeima mažiau susijusiems socialiniams procesams.

Augintinių vaidmuo besikeičiančioje šeimos sampratoje

Šeiminis augintinių vaidmuo yra aktuali tema skirtingose pasaulio šalyse. Pasak tyrimų, šeimos nariais savo augintinius Jungtinėse Amerikos Valstijose laiko 85% šunų šeiminių ir 78% kačių šeiminių (Laurent-Simpson, 2017, p. 588). Australijoje ir Kanadoje šie skaičiai dar aukštesni – 88% australų ir 89% kanadiečių, laikančių bet kokią augintinį, priskiria jį šeimos nariams (Power, 2008, p. 536). O antropologas Paul Hansen pastebi, kad mažėjant šalies gimstamumui, dar vienos valstybės – Japonijos namų ūkiuose jau gyvena daugiau naminių augintinių nei vaikų iki penkiolikos metų (Hansen, 2026, p. 86).

Vis dėlto, kokybinių tyrimų rezultatai tskleidžia, kad ne visi šeimnininkai, priskiriantys katę ar šunį šeimos nariams, mato juos lygiai taip pat. Jų požiūrius į savo augintinius galima išskirti į dvi grupes: vienuose tyrimuose teigiama, kad gyvūnas šeimoje, tarsi, užima kažkokią laisvą, tuščią vietą, kurią tradiciškai užimtų žmogus (Franklin, 2006; Charles, 2014; Irvine ir Cilia, 2017; Laurent-Simpson, 2017; Gajewska et al. 2024a; Gajewska et al., 2024b). Kiti tyrimai pažymi, kad gyvūnas šeimoje gali būti reikalingas būtent išskirtinai kaip kitoks, nežmogiškas šeimos narys (Albert ir Bulcroft, 1988; Irvine ir Cilia, 2017; Bures, 2020).

Pirmuoju atveju – gyvūnai dažniausiai lyginami su vaikais. Gyvūnų šeimnininkai vadina savo augintinius „kailėtais kūdikiais“, o save „mamomis“ ar „tėčiais“ (Irvine ir Cilia, 2017, p. 4). Sociologės Andrea Laurent-Simpson tyrime apie žmones, neturinčius vaikų, išaiškėja, kad dalis informantų racionaliai renkasi auginti gyvūną, o ne vaiką, atlieka tam tikrą kaštų ir naudos lyginimą (Laurent-Simpson, 2017, p. 603). Kitoms poroms gyvūno auginimas yra tėvystės įgūdžių treniruotė, galbūt prieš susilaukiant vaikų (Gajewska et al., 2024a, p. 98). Net ir tokiu atveju, jie laikomi visaverčiais šeimos nariais ir net padeda kurti bendruomenišką jausmą su platesniu šeimos ratu, pavyzdžiui, poros tėvais ar giminėmis (Gajewska et al., 2024a, p. 92). Itin svarbūs augintiniai tampa ir ištuštėjus šeimos „lizdui“ – išsikrausčius vaikams (Gajewska et al., 2024b). Visgi, autoriai pastebi,

kad augintinių vadinimas „vaikais“ nebūtinai reiškia, kad jie yra pilnai suvokiami kaip tikri vaikai (Gajewska et al., 2024a, p. 97), taip kartais išsireiškia ir dėl žodžių teisingai įvardyti ryšį trūkumo.

Tiesa, šeimoje augintinis gali užimti ir kitus standartiškai žmonėms priskiriamus vaidmenis. Kiekybinis Alexa Albert ir Kris Bulckroft tyrimas rodo, kad būtent vieniši, nevedę ar našliai žmonės yra linkę kurti su augintiniu artimesnį ryšį (Albert ir Bulckroft, 1988). Galbūt jiems gyvūnai užpildo Paul Hansen minimą artumo „ertmę“ (Hansen, 2026). Kiti autoriai pastebi, kad į gyvūnus žmonės atsisuka, net kai nejaučia pakankamai artumo su savo romantiniais partneriais (Beck ir Madresh, 2008). Vis dėlto, dažniau tokiais atvejais artumas su gyvūnu nepakeičia romantinio partnerio, o kaip tik tampa vertingas, nes suteikia daugiau saugumo nei partnerių ryšys (Beck ir Madresh, 2008, p. 52). Tai sietina ir su kituose gyvūnų tyrimuose pasitelkiamomis Ulrich Beck ar Anthony Giddens šeimos sociologijos teorijomis, teigiančiomis, kad modernūs žmonių santykiai netenka saugumo ir paramos jausmo (Beck, 1992; Giddens, 1992). Dėl šios priežasties žmonės ieško palaikymo būtent iš augintinių (Charles, 2014, p. 717; Franklin, 2006).

Antruoju atveju, kai gyvūnai šeimoje užima unikalias gyvūniškas roles šalia žmogiškųjų šeimos narių, jie dažnai siejami su teikiama psichologine nauda, pastebimas gebėjimas raminti žmogaus stresą įvairiais asmens gyvenimo tarpsniais (Bures, 2020). Taip pat pabrėžiama ir tai, kad kartais šeimos kaip tik yra labiau linkę įsigyti augintinį, kai jau turi vaikų, nes nori vaikus mokyti rūpintis kitu (Irvine ir Cilia, 2017, p. 5). Minėtame kiekybiniame tyrime pabrėžiama, kad laikyti augintinį populiariu būtent tarp tam tikro (mokyklinio) amžiaus vaikų turinčių žmonių (Albert ir Bulcroft, 1988, p. 550).

Augintinių ir šeiminių santykių apribojantys veiksniai

Sociologiniuose tyrimuose pastebima ir perspektyva, kad kartais net ir laikomas šeimos nariu, gyvūnas neprilygsta žmogui. Tokiu atveju ir jo bei šeiminių ryšys matomas kaip neprilygstantis žmogiškiems šeiminiams ryšiams.

Dalis jau aprašytų straipsnių autorių teigia, kad tikrai ne visi jų tiriamieji laiko gyvūnus ne tik šeima, bet ir apskritai subjektu. Visuomenėje pastebimas elgesys su gyvūnais rodo, kad jie vis dar turi daiktiškų savybių. Pavyzdžiui, gyvūnų parduotuvėse parduodami šuniukai sendami yra vis mažiau vertingi – šį procesą Paul Hansen prilygina mašinų modelių senėjimui (Hansen, 2013, p. 87). Panašų žmogaus požiūrį į keturkojus kompanionus rodo ir kitas straipsnis, aprašantis į Kinijos miestą laikinai atsikraustančius migrantus, tarp kurių labai įprasta priglauti šunį, kad laikini namai taptų jaukesniais (Yin ir Gao, 2025). Lidziango miesto atvejo tyrimas rodo, kad tokie migrantai dažnai išsikrausto ir palieka savo šunis be namų (Yin ir Gao, 2025), lyg tiesiog pasinaudoję jais kaip objektais.

Visgi, net ir šeimos nariais pripažintiems gyvūnams šis statusas nėra toks garantuotas kaip žmogiškiems artimiesiems. Irvine ir Cilia atkreipia dėmesį, kad šeimos santykiai yra rūšistiniai – nuolatinis priminimas, kad augintiniai nėra asmenys, leidžia juos objektifikuoti net kaip šeimos narius (Irvine ir Cilia, 2017, p. 5-7). Power pastebi, kad šeiminkai yra labiau linkę kvestionuoti šunų kaip šeimos narių statusą, jei augintiniai elgiasi ne pagal jų lūkesčius, nėra drausmingi (Powers, 2008, p. 549). Kai kurie informantai šeiminių ryšių su augintiniu supranta kaip dominavimo santykį, kuriame žmogus pozicionuojamas kaip gyvūnų gaujos lyderis (Powers, 2008, p. 541), kas šeimoje sukuria tradicinei žmogiškai šeimai neįprastą hierarchiją.

Gyvūnų veiklumas

Šeimos statuso priskyrimas ar kvestionavimas pagal gyvūno elgesį netiesiogiai įrodo, kad gyvūnas, net jei ir nesąmoningai, pats įtakoja santykį su žmogumi – tad yra socialinis aktantas. Šiam aspektui sociologiniuose tyrimuose taip pat skiriama nemažai dėmesio.

Gajewska ir bendraautoriai (2024a, p. 98) pabrėžia, kad gyvūnai nėra pasyvūs rūpesčio gavėjai, jie atlieka aktyvius vaidmenis kasdienybėje, kartais net užgoždami asmeninius šeiminko poreikius. Žinoma, kad augintiniai keičia savo šeiminko įpročius fizine prasme. Tačiau pagal Hansen (2026, p. 94), jie įtakoja kasdienybę ir emociškai, nes turi savitus charakterius bei asmenybes. Jis pateikia Japonijos gatvėje stebėtos mergaitės pavyzdį: ji nenori tiesiog šuniuko, ji jau nusižiūrėjusi tam tikrą keturkojį parduotuvėje, nes jis – toks vienintelis, jo asmenybė skiriasi nuo kitų (Hansen, 2026, p. 87).

Savo veiksmais gyvūnai ne tik įtakoja žmonių požiūrį į save, bet taip pat atvirkščiai – tarytum, gali parodyti savo požiūrį į žmones. Charles pastebi, kad informantai dažnai kalba apie augintinius taip, lyg jie patys pasirenka, ar bus šeimos dalimi (eina artyn, yra meilūs), ar tik dalinsis bendra erdve (Charles, 2014, p. 724).

Augintiniai kituose socialiniuose kontekstuose

Auganti gyvūno svarba šeimoje įtakoja pokyčius ir kitose susijusiose srityse. Nors tai rečiau tyrinėjama tema, keletas autorių pabrėžia nežmogiškų socialinių veikėjų vaidmens kaitos sąsajas su kitais visuomenės procesais.

Gyvūnų vaidmens pokyčiai paverčiami ekonominėmis galimybėmis ir tikrai ne tik gyvūnų maisto ar priežiūros priemonių rinkose. Annamari Vänskä aprašo keturkojų drabužių bei mados vartojimo augimą – vaikų vaidmenis užimantys šunys puošiami lyg žaidžiant, pabrėžiant vaikišką nekaltumą (Vänskä, 2014). Naujosios Zelandijos autorius Neil Carr (2026) pastebi, kad gyvūnai tampa vis svarbesni ir kitoje – turizmo rinkoje. Šioje sferoje, pasak Carr, atsisakyti priimti gyvūnišką

šeimos narį apsistojant viešbutyje gali pakenkti verslui, nes poreikis atostogauti su keturkojais auga (Carr, 2026, p. 313).

Taip pat, populiarėjantys augintiniai smarkiai prisideda prie urbanistinių erdvių, miestų paveikslų keitimo. Augintinių šeimininkai ne tik renkasi gyventi vietose, kuriose jų augintiniams būtų patogų, bet ir keičia erdves, kurios nėra pritaikytos gyvūnams – pavyzdžiui, įtaiso jiems įvairius baldus ar specialias dureles (Franklin, 2007, p. 148). Kaip atskleidė migrantų į Lidziango miestą atvejo tyrimas, ir patys augintiniai gali būti pasitelkiami kaip namų kūrimo dalis (Yin ir Gao, 2025). Net ir šeimininkų palikti ir be namų gatvėse gyvenantys šunys šiame mieste tikrai liūdnai keičia jo kraštovaizdį. Galiausiai, augintiniai daro įtaką ir socialiniam miesto gyvenimui – pastebima, kad šunų parkai gali tapti ne tik augintinių, bet ir jų šeimininkų socializavimosi vietomis, naujų bendruomenių kūrimosi priežastimis (Hansen, 2026, p. 93).

Tad augintinių sociologiniai tyrimai neapsiriboja tik gyvūno vaidmens šeimoje tyrinėjimu. Nors tai kol kas lieka tyrimuose dominuojančia tema, galimos ir kitokios perspektyvos. Šiame darbe pasitelkiamos skirtingos teorinės prieigos galimoms santykio su augintiniu perspektyvoms apibrėžti.

2. TEORINIŲ ŽMOGAUS IR GYVŪNO PERSPEKTYVŲ APŽVALGA

2.1. Gyvūnas – šeimos narys

Aptarti tyrimai liudija, kad augintinio laikymą šeimos nariu nagrinėja įvairūs šiuolaikiniai autoriai. Kadangi tradiciškai gyvūnų ir šeimos sąsaja socialiniuose moksluose nėra plačiai atspindėta, dažnai tyrėjai šiam objektui pasirenka šeimos sociologijos teorijas, kurias įprasta taikyti žmonių šeiminių santykių tyrinėjimui (Charles, 2014; Gajewska et al., 2024b). Dėl to itin svarbūs augintinio ir šeiminingo santykio aprašymui tampa darbai, fiksuojant šeimos modelio kitimą, griežtos branduolinės šeimos formos diversifikaciją į gausesnę šeiminių ryšių įvairovę. Vienas pirmųjų Europoje ir ypač Šiaurės Europos regione apie tai rašė sociologas Jan Trost. Jis branduolinės šeimos supratimą siūlė keisti diadine perspektyva, kurioje kiekvienas santykis gali tapti šeiminiu, jei abu diados nariai laiko vienas kitą šeima (Juozeliūnienė, 2003).

Nors sociologas mini, kad žmogus gali savo šeimai priskirti augintinį, jei jaučia jam kažkokius prisirišimo, pareigos, meilės jausmus (Juozeliūnienė, 2003, p. 52), tirti augintinio ir žmogaus santykį iš diadinės perspektyvos nebūtų tikslinga, nes galime išsiaiškinti tik vienos diados pusės poziciją. Todėl šiame darbe augintinio kaip šeimos nario perspektyva remiama dar modernesnėmis sociologo David Morgan ir jo pasekėjų teorijomis.

David Morgan šeimos praktikų teorinė prieiga

Pirmą kartą šeimos praktikų idėją Morgan pristatė 1996 metais savo knygoje „Family Connections: An Introduction to Family Studies“ (Morgan, 1996), kurioje išplėtojamas rūpinimosi (angl. care) aspektas. Vėliau teorija dar plačiau pristatyta kitoje autoriaus knygoje „Rethinking Family practices“ (Morgan, 2011).

Labiausiai Morgan darbus iš ankstesnių šeimos sociologijos teorijų išskiria tai, kad šeimą jis mato ne kaip statinę struktūrą, nulemiamą išorės veiksnių ar net pačių individų pasirinkimų, o kaip nuolat kintantį veiksmą. Daiktavardis „šeima“ autoriaus darbuose keičiamas į veiksmažodžius „daryti šeimą, atlikti šeimą“ (angl. doing family) (Morgan, 2011, p. 6). Pasak Morgan, už patį įvardijimą, kas yra laikoma šeimos nariais, apibrėžiant šeimą kartais svarbesnės yra su kitais asmenimis susijusios atliekamos praktikos (Morgan, 2011). Autorius pastebi, kad pati sąvoka „praktikos“ yra sudėtinga, nes literatūroje tai dažnai apibrėžiama skirtingai – autorius semiasi įkvėpimo iš daug skirtingų šaltinių: nuo feministinių studijų iki Pierre Bourdieu teorijų (Morgan, 2011, p. 16-17). Dėl to vienas svarbiausių sąvokos „šeimos praktikos“ požymių ir yra jos takumas, neapibrėžtumas (angl. fluidity) (Morgan, 2011, p. 7).

Be pačios sąvokos takumo, šeimines praktikas apibūdina ir keletas kitų veiksnių. Pasak Morgan, šeimos praktikoms būdingas reguliarumas, jos dažnai suvokiamos kaip kasdienės, įprastos

ar bent jau pasikartojančios (Morgan, 2011, p. 12). Dėl šios priežasties šeimos praktikos gali atrodyti lyg „savaimė suprantamos“, bet vis tiek turi būti bent kartais patvirtinamos jų dalyvio ar stebėtojo kaip būtent šeimos praktikos (Morgan, 2011, p. 12). Net jei praktika yra atliekama iš pareigos jausmo, ne visai nuoširdžiai, ji vis tiek gali būti šeimine. Svarbu, kad individas pats atskirtų tokioje praktikoje dalyvaujančius asmenis nuo, pavyzdžiui, kitos svarbios grupės – draugų (Morgan, 2011, p. 10). Taip pat, kartais šeimines praktikas dalyviai neprivalo dalyvauti tiesiogiai. Pavyzdžiui, kalbėjimas su kolegomis apie savo šeimos narius taip pat yra šeiminė praktika (Morgan, 2011, p. 9), nors toje erdvėje ir nėra minimų šeimos narių.

Kai kurios šeimines praktikas visuomenėje pripažįstamos tokiomis gana universaliais, nes yra grindžiamos ilgalaikėmis tradicijomis, pavyzdžiui, vaikų auginimas, romantiniai sutuoktinių santykiai. Išskirtinai su šeima siejamomis praktikomis galima laikyti ir kelis konceptus, kuriems Morgan skiria ypatingą dėmesį – tai rūpinimosi ir artumo (angl. *intimacy*) praktikos.

Apibrėžiant rūpinimosi kitu praktiką kaip fizinį veiksma, nekyla abejonių, kad dauguma naminių augintinių šeimininkų tikrai rūpinasi savo gyvūnais, juos maitina, vedžioja, prausia ir kt. Tačiau Morgan šią sąvoką taiko kompleksčiau, rūpinimosi veiksme įžvelgia nemažai klausimų ir skirčių. Pasak autoriaus, galima skirti rūpinimosi praktiką pagal tai, kam skirtas rūpestis – priklausomam nuo besirūpinančiojo (angl. *dependent*) ar socialiai viršesniai (angl. *superior*) (Morgan, 1996, p. 97). Kartais besirūpinančiojo ir to, kuriuo rūpinamasi, socialinis ryšys gali būti simetriškas (Morgan, 1996, p. 97). Nors naminius augintinius priskirti prie pirmųjų – priklausomų nuo besirūpinančiųjų (angl. *dependents*) atrodo tinkamiausia, abejonių kelti gali kitas autoriaus aprašytas aspektas. Pasak jo, rūpinimosi santykis visuomet yra abipusis, nes ir tam, kuriuo rūpinamasi, yra keliami lūkesčiai (Morgan, 1996, p. 106). Pavyzdžiui, iš vaiko tikimasi, kad jis ar ji klausys tėvų bei kitų vyresniųjų, kurie juo rūpinasi, neturės neįmanomų išpildyti poreikių ir pan. Verta atkreipti dėmesį, ar panašius lūkesčius gyvūnų šeimininkai kelia ir savo augintiniams.

Dar viena skirtis, analizuota Morgan, yra daroma tarp angliškųjų „*caring for*“ ir „*caring about*“ (Morgan, 1996, p. 98). Verčiant į lietuvių kalbą, kyla iššūkių rasti žodžius, atitinkančius šias sąvokas. Šiame darbe bus pasitelkiami vertimai „rūpintis“ (kaip veiksmų, išreikštų ir fiziškai, visuma) ir „rūpėti“ (kaip jausmas, emocija, mąstymas). Morgan pažymi, kad, nors teorijoje būtent antrojoje sąvokoje talpinamas gilesnis emocinis kontekstas, realybėje rūpėjimas ir rūpinimasis dažniausiai nėra taip lengvai atskiriami (Morgan, 1996, p. 98). Su šia skirtimi susijęs ir „natūralaus“ (angl. *natural*) bei „etinio“ (angl. *ethical*) rūpinimosi aspektas (Morgan, 1996, p. 108). „Etinio“ rūpinimosi priežastis veikiau yra visuomenės tradicijos, socialinės normos ar pareigos jausmas, o ne nuoširdus prierašumas, bet tai nereiškia, kad toks rūpinimasis yra mažiau šeiminė praktika.

Galiausiai, rūpinimosi praktikos šeimoje gali būti painiojamos su formaliu rūpinimosi darbu (angl. *caring labour*). Visgi, nors ir šeiminiuose praktikuose egzistuoja emocinio darbo aspektas (angl. *emotion labour*), tai, be abejo, skiriasi nuo formalių profesijų atliekamų rūpinimosi praktikų, pavyzdžiui, globos namuose (Morgan, 1996, p. 98). Tiesa, ir formalus, ir neformalus rūpinimasis tradiciškai labiau siejamas su moterimis (Morgan, 1996, p. 100-101). Verta atkreipti dėmesį, ar augintiniais šeimose taip pat dažniau rūpinasi moterys.

Kitos su šeima dažnai siejamos praktikos – artumo praktikos. Sociologas Morgan artumą (angl. *intimacy*) sieja su kita angliška sąvoka „*intimates*“ – tai asmenys, su kuriais turime artimą ryšį (Morgan, 2011, p. 34). Autorius mini, kad šiai grupei žmonės priskiria įvairius gyvus ir mirusius artimus žmones ir gyvūnus (Morgan, 2011, p. 35), kas itin aktualu šiame darbe.

Nors dažniausiai artumas siejamas su romantiniais poros santykiais, Morgan išskiria kelias jo rūšis. Pirmoji – įkūnytas (angl. *embodied*) artumas, apimantis ir seksualinį ir bet kokią kitą fizinį, prisilietimo artumą (Morgan, 2011, p. 35). Antroji artumo rūšis yra emocinis artumas, jis reiškia gebėjimą suprasti kitą asmenį, atvirumą, dalijimąsi intymiais dalykais (Morgan, 2011, p. 35). Trečiasis – žinojimo artumas sietinas su ilga asmenų pažintimi, biografijų susikirtimu laiko perspektyvoje (Morgan, 2011, p. 35). Svarbu pabrėžti, kad visai nebūtinai intymūs ryšiai turi visų trijų artumo rūšių požymių, kartais, kaip ir augintinių atveju, kai kurie iš jų tiesiog neįmanomi arba draudžiami (Morgan, 2011, p. 36).

Šeiminių ryšių demonstravimo teorija

Šeiminių ryšių demonstravimo (angl. *displaying families*) koncepto autore laikoma sociologė Janet Finch. Ji remdamasi ta pačia Morgan šeimos praktikų prieiga, atkreipia dėmesį ne tik į tam tikrą veiksmą atliekantį asmenį, bet ir į tą veiksmą stebintįjį (Finch, 2007). Autorė pažymi, kad būtent Morgan darbai šeimos kaip struktūros ar institucijos suvokimą sociologijoje pakeitė veiksmų ir reikšmių rinkiniu (Finch, 2007, p. 66). Visgi, pasak jos, sėkminga šeiminių praktika turi būti ne tik atlikta, bet ir pademonstruota kitiems (Finch, 2007, p. 66).

Patį demonstravimą Finch apibrėžia kaip procesą, kurio metu asmenys vieni kitiems bei išorinei auditorijai perteikia reikšmes, susiedami jas būtent su šeima (Finch, 2007, p. 67). Viso to tikslas – tiek viena(s) kitam(-ai), tiek ir platesnei auditorijai įrodyti, kad „tai mano šeima ir ji veikia“ (Finch, 2007, p. 70). Galima kelti klausimą, kodėl šeima apskritai turi būti demonstruojama ar įrodoma. Finch demonstravimo svarbą šiuolaikinėje visuomenėje grindžia trimis aspektais. Pirmasis aspektas yra šeimos suvokimo pokytis, branduolinės šeimos formos kaip visuotinio standarto atsisakymas – keičiantis gyvenimo būdui, nebelieka ir idėjos, kad šeimos nariai būtinai gyvena viename būste, yra susituokę, turi biologinių ryšių ir pan. (Finch, 2007, p. 68). Kitas aspektas –

šeimos sąvokos takumas, kismas laiko perspektyvoje, siejamas su modernybėje atsiradusiomis galimybėmis keistis, pavyzdžiui, skyrybomis (Finch, 2007, p. 68). Kaip trečią aspektą autorė įvardija šeiminės tapatybės ir asmeninės tapatybės sąsajas (Finch, 2007, p. 68). Būtent dėl to, kad save gan dažnai apibrėžiame per savo šeiminius ryšius, itin reikšminga tampa tai, ką patys laikome šeima bei kaip tai mato kiti. Dėl šiandieninės šeimų įvairovės tai nebėra toks paprastas klausimas.

Svarbu suprasti, kad, nors netradicinėms šeimos formoms demonstravimas ir kitų pripažinimas yra itin reikalingas, demonstravimo elementai svarbūs visoms šeimoms ir visiems šeiminiams ryšiams (Finch, 2007, p. 71). Kartais reikšmingumas suintensyvėja, nes keičiasi šeimos situacija. Tokiems pokyčiams priskirtini net ir nedideli pakitimai, kai šeimos sandara lieka tokia pati, bet, pavyzdžiui, kuris nors jos narys pradeda kasdien dirbti ir kasdienybė keičiasi (Finch, 2007, p. 72).

Finch teigia, kad demonstravimas visada vyksta per socialinę sąveiką, tačiau kaip ir šeiminės praktikos, jis neprivalo būti tiesioginis (Finch, 2007, p. 74). Kartais jis iš tikrųjų vyksta tiesiogiai tarp dviejų šeimos narių, jie demonstruoja savo šeiminių ryši vienas(-a) kitam(-ai). Tačiau kitais atvejais tai gali būti jau minėtas pasakojimas apie savo šeimos narį darbo aplinkoje, nors jo šalia tiesiogiai nėra. Finch idėjas plėtojusios britų sociologės Esther Dermott ir Julie Seymour pabrėžia, kad šeiminių ryšių demonstravime auditorijos vaidmuo gali būti labai svarbus. Dažnai auditorijos nariai yra tiesiog stebėtojai, bet ypatingais atvejais būtent jie ir nulemia, ar šeiminių ryšys egzistuos. Pavyzdžiui, įvaikinimo agentūra nusprendžia, ar pora gali tapti tėvais (Dermott ir Seymour, 2011, p. 14).

Siekiant stebinčiųjų pripažinimo gali būti pasitelkiamos priemonės – fizinės, materialios (kaip nuotraukos) arba nefizinės (kaip istorijos, naratyvai) (Finch, 2007, p. 77). Visa tai gali priminti vieno žymiausių sociologų Erving Goffman aprašytas dekoracijas, padedančias atlikti kasdienybės vaidmenis, o visas demonstravimo procesas – būti panašus į pasirodymo konceptą. Visgi, Finch pabrėžia, kad tai skirtingi konceptai (Finch, 2007, p. 76). Pasirodyje (angl. *performance*) svarbi aiški skirtis tarp aktoriaus ir auditorijos, o demonstravime šie vaidmenys nuolat mainosi (Finch, 2007, p. 76). Taip pat, pasirodyje, svarbiausias yra individualios tapatybės formavimas, o demonstravime – socialinis ryšis (Finch, 2007, p. 76).

Galiausiai, pasak Finch, šeimos demonstravimas gali ir nepavykti, jei nebus pripažintas stebinčiųjų (Finch, 2007). Dermott ir Seymour apibrėžia tris elementus, kurie pagal Finch yra būtini, kad demonstravimas būtų laikomas sėkmingu: jis turi sieti bent du potencialius šeimos narius, jame turi būti abipusis ryšis bei stebintieji turi pripažinti šį demonstravimą kaip šeiminių (Dermott ir Seymour, 2011, p. 13). Visgi, Dermott ir Seymour sutinka su Finch tik iš dalies. Jos pabrėžia, kad kai kurie autoriai šeiminių praktikų demonstravimo būtinybę abipusiškumo ar net stebinčiųjų

pripažinimo nelaiko (Dermott ir Seymour, 2011, p. 14). O net jei šeimos demonstravimas ir gali būti laikomas nepavykusi, sociologus kaip tyrėjus, akademikus jis turėtų dominti taip pat kaip ir pavykęs (Dermott ir Seymour, 2011, p. 14).

Kritinis žvilgsnis į šeimos demonstravimą

Be to, kad nesėkmingą šeiminių ryšių demonstravimą kiti autoriai laiko itin reikšmingu, keliama ir daugiau klausimų, kurie nebuvo aprašyti pačios Finch. Nemažai tokių aspektų, labai aktualių ir augintinių temai, apžvelgia sociologas Brian Heaphy.

Pasak jo, šeimos demonstravimas yra neatsiejamas nuo socialinės-ekonominės klasės, lyties, tautybės, seksualinės orientacijos (Heaphy, 2011, p. 20). Nors sociologas sutinka su Finch teiginiu, kad šeiminių ryšių demonstravimas svarbus visoms šeimoms, originalioje teorijoje Brian Heaphy pasigenda socialinės nelygybės ar net politinio aspekto (Heaphy, 2011, p. 21). Remdamasis Michel Foucault, Zygmund Bauman idėjomis, sociologas teigia, kad žemesnės klasės šeimos demonstravimas yra labiau stebimas, iš jos tikimasi didesnių pastangų įrodyti savo *šeimiškumą* (Heaphy, 2011, p. 26). Tikėtina, kad šeimos demonstravimas, susijęs su augintiniais, taip pat vertinamas kritiškiau dėl savo netradiciškumo.

Heaphy taip pat siūlo persvarstyti šeimos demonstravimo teoriją ir kelti klausimą dėl socialinių veikėjų agentiško (angl. *agency*). Finch savo teorijoje kaip pagrindinę priežastį pabrėžia šiuolaikinę šeimos neapibrėžtumą bei iš jo kylančią individo poreikį. Heaphy kviečia veikiau pažvelgti į visuomenės normas – tam, kad asmuo būtų pilnavertis visuomenės narys, šeima yra beveik nepakeičiamas reikalavimas (Heaphy, 2011, p. 36). Autorius kelia klausimą: kodėl visuomenėje taip ryškiai matomas poreikis demonstruoti būtent šeiminius ryšius (Heaphy, 2011, p. 34). Šio darbo kontekste šis klausimas itin stipriai siejasi su galimybe augintinį laikyti šeimos nariu ar net atstoti vaiką, verta apsvarstyti, kad toks poreikis taip pat galėtų kilti dėl visuomenės spaudimo.

2.2. Gyvūnas – draugas

Naminio augintinio, konkrečiai – šuns, kaip geriausio žmogaus draugo paralelė tikrai yra plačiai žinoma ir naudojama kasdienėje kalboje. Visgi, socialinių mokslų lauke draugystės reiškinyje apskritai (net ir neįtraukiant tarprūšinės draugystės klausimo) nėra labai dažnas tyrimų objektas. Vienas pirmųjų sociologų, tyręs draugystę kaip socialinį procesą – britų autorius Ray Pahl. Šiame darbe šalia jo publikacijų taip pat pasitelkiama ir kitos sociologės, nagrinėjusios asmeninio gyvenimo sritį platesne prasme, Carol Smart knyga „Personal Life“ (2007). Abu autoriai draugystę nagrinėja kontekste, susietame su šeimos sociologija, svarstomi klausimai, kiek draugystės procesai susiję su šeiminiu gyvenimu ir kiek turėtų būti atskiriami nuo šeimos studijų.

Draugystė šeimoje ir šeima draugystėje

Šeimos sociologijos laukui smarkiai keičiantis ir atsisakant universalios šeimos formos idėjos, kyla „pasirenkamos šeimos“ (angl. *families of choice*) klausimas. Tyrėjai svarsto, ar ją gali sudaryti draugai, nesiejami nei romantinių, nei biologinių ryšių. Pahl savo knygoje „On Friendship“ (2000, p. 3) pastebi, kad ne tik draugai tampa šeimos nariais, bet ir šeimos nariai tampa draugais. Dukters ir tėčio ar brolių/seserų ryšys moderniais laikais tampa vis labiau „draugišku“ (angl. *friend-like*), hierarchija grįstą tradicinį modelį keičia egalitarinis, demokratiškesnis bendravimas (Pahl, 2000, p. 3).

Nors Pahl darbai tiesiogiai nėra paremti Morgan šeimos praktikų idėja ir sociologas draugystėms tirti taiko kitokią teorinę prieigą, kai kurios jo teorinės prielaidos taip pat grindžiamos būtent besikeičiančiomis praktikomis. Pahl pastebi, kad šiuolaikinėje visuomenėje įvairias šeimos narių funkcijas, kaip vaiko iš mokyklos pasiėmimas, dažnai perima draugai, gyvenantys netoliese (Pahl, 2000, p. 8). Taip pat, keičiasi ne tik individų praktikos, bet ir jų demonstravimo svarba visuomenėje ir kultūroje – pavyzdžiui, idealios šeimos vaizdins, anksčiau universaliai naudotas reklamose ir TV šou, vis labiau išstumiamas draugų ir siektinos draugystės pavyzdžio (Pahl, 2000, p. 2-3).

Visgi, tai nereiškia, kad nebėra skirties tarp draugystės ir šeimos, arba, kad biologinis ryšys visiškai praranda savo svarbą. Pahl ir Spencer pabrėžia, kad, nors bendrai ir egzistuoja tam tikro šeimos bei draugų susiliejimo (angl. *suffusion*), tai smarkiai varijuoja kiekvieno individo pasirinkimuose (Pahl ir Spencer, 2004, p. 215).

Būtent siekdama išvengti tiek draugystės, tiek šeimos ryšių nuvertinimo ar iškėlimo, sociologė Smart įveda naują „asmeninio gyvenimo“ (angl. *personal life*) sąvoką (Smart, 2007). Pasak autorės, asmeninio gyvenimo sociologija turi nagrinėti ir draugystes, ir šeimas, kaip lygiaverčius, kiekvieno individo gyvenime skirtingus dalykus reiškiančius procesus (Smart, 2007, p. 27). Atskiras dėmesys knygoje skiriamas meilės jausmui, kuris, pasak sociologės, gali būti būdingas ne tik šeiminiams, bet ir draugystės ryšiams (Smart, 2007, p. 78).

Kuo draugystė skiriasi nuo šeimos?

Remiantis minėtų autorių darbais, aišku, kad nors draugystės ir šeimos praktikos tampa vis labiau susietos, vis dar yra esminių skirtumų, kurie ir atskiria šiuos ryšius.

Pirmasis pastebimas skirtumas – draugai yra pasirenkami ir įprastai pasirenkami būtent individualiu lygmeniu. Tiesa, tai tikrai nereiškia, kad neegzistuoja pasirenkama šeima, ar, kad draugų pasirinkimai negali būti įtakojami naudos siekimo (Pahl, 2000, p. 41-42). Visgi, dažniausiai yra tikimasi, kad draugais vienas kitą laikantiems asmenims patinka kartu leisti laiką (Pahl ir Spencer, 2004, p. 213), kas nėra būtina šeiminiams ryšiams. Taip pat svarbus ir individualus pasirinkimo

lygmuo – renkantis užmegzti draugystės ryšį su konkrečiu asmeniu, nėra būtinybės užmegzti ryšį ir su jo ar jos draugais, šeima (Pahl, 2000, p. 7). Kitokie lūkesčiai šiuo klausimu keliami šeimos nariams, pavyzdžiui, būsimam sutuoktiniui.

Taip pat, kitaip nei šeima, draugystė nėra institucionalizuota – nėra draugystės teisės ar oficialių draugystės skyrybų, nėra oficialių draugystės nutraukimo sankcijų (Pahl, 2000, p. 12-13). Kadangi draugystė grindžiama savanoriškumu, pasak Pahl ir Spencer, individai nėra įpareigoti tęsti visas draugystes (Pahl ir Spencer, 2004, p. 213).

Vis dėlto, draugystės yra vertinamos: vienos laikomos stipriomis ir svarbiomis, kitos – ne itin. Pahl pastebi, kad dažnai draugystės stiprumo matu ar net išbandymu tampa būtent galėjimas pasitikėti draugu (Pahl, 2000, p. 61). Pasitikėjimas laikomas išskirtinai būtinu draugystei, o jis pasiekiamas būtent per artumą (Pahl, 2000, p. 66). Ši prielaida ir vėl verčia prisiminti Morgan šeimos praktikų teorijas ir artumo svarbą jose.

Galiausiai, atskirti draugystės ir šeimos praktikas šių laikų kontekste gali būti sudėtinga. Procesas tampa dar painesnis, jei potenciali draugystė vystosi ne tarp dviejų žmonių, o augintinio ir šeimininko. Savanoriškumas ar pasirinkimas tokia prasme, kaip esame įpratę jį priimti, ir, kaip savo darbuose jį dažniausiai analizuoja sociologai, su gyvūnu beveik nesietinas. Vis dėlto, šio darbo kontekste daroma prielaida, kad tiek šeiminės, tiek draugystės praktikos savita forma gali vykti ne tik su kitu žmogumi, bet ir su gyvūnu.

2.3. Gyvūnas – kompanionas

Trečioji literatūros apžvalgos dalis reikšmingai skiriasi nuo pirmųjų dviejų, nes yra skirta autorei, tyrinėjančiai būtent gyvūno ir žmogaus ryšį. Nors žodis kompanionas gali asocijuotis su draugyste, filosofės Donna Haraway aprašytas rūšių kompanionių (angl. *companion species*) konceptas yra daug platesnis ir kompleksiškesnis. Šiame darbe nagrinėjami du autorės darbai – „When Species meet“ (2023) ir „Manifestly Haraway“ (2016).

Be paminėtų Haraway knygų, verta aptarti ir autorių, kurio įtaka filosofės darbams matoma jau iš knygų skyrių pavadinimų. „We have never been human“ – būtent taip vadinasi pirmasis „When Species meet“ (Haraway. 2023) knygos skyrius, taip koduodamas nuorodą į vieno žymiausių prancūzų sociologų Bruno Latour teorijas. Knygoje panašiu pavadinimu „We have never been modern“ (Latour, 1991) Latour iškelia savo žymiąją idėją apie dirbtiną visuomenės ir gamtos perskyrą moksle. Pasak jo, ilgalaikės socialinių mokslų tradicijos darė didžiulę klaidą atsiribodamos nuo nežmonių (pavyzdžiui, gyvūnų) pasaulio, nes gamtos elementai turi įtaką ir mūsų kasdienėms sąveikoms. Kituose darbuose Latour nagrinėja šias temas ne tik mokslo, bet ir politikos laukuose, čia įvedama sąvoka „biopolitics“ (Latour, 1999). Šio darbo kontekste labai aktualus Latour aprašytas objektų ir subjektų skirties neveiksmingumas – autorius kviečia neskirti gyvūnų ar kitų gamtos bei

visuomenės narių į objektus ir subjektus, nes tai užkerta kelią ryšiui megztis (Latour, 1999, p. 76). Vertingiau suprasti, kad visi jie yra bendros socialinės erdvės aktantai arba aktoriai (Latour, 1999, p. 76). Tokią poziciją atspindi ir Haraway darbai.

Pagrindiniai santykių tarp rūšių kompanionių aspektai

Nors Haraway knygoje daugiausiai aprašomas santykis būtent su šunimis, autorė pabrėžia, kad *rūšys kompanionės* neapsiriboja vien gyvūnais – joms priklausyti gali ir augalai, mikro-organizmai, viskas, šalia ko gyvename (Haraway, 2023). Šiam konceptui itin svarbus dvipusis kontaktas, tad nei viena rūšis nėra kompanionė, kol nėra kitos rūšies (Haraway, 2016, p. 103). Tad ir pati sąvoka *rūšys kompanionės* nebūtinai reiškia konkrečią kategoriją, labiau žymi procesus, vykstančius dviejų rūšių santykiuose (Haraway, 2023, p. 16). Pasak pačios autorės, *rūšys kompanionės* talpina kelis pagrindinius dalykus – abipusiškumą, ribotumą, negrynumą, kompleksiskumą ir istoriskumą (angl. *co-constitution, finitude, impurity, historicity, complexity*) (Haraway, 2016, p. 108).

Kita labai svarbi sąvoka, naudojama Haraway, yra į lietuvių kalbą sunkiai išverčiama „*becoming with*“ (tapsmas su). Šioje frazėje autorė užkoduoja tam tikrą sugyvenimo su kitomis rūšimis būdą, nuolat duodant ir gaunant kažką iš jų. Filosofė pabrėžia, kad žmogus visais laikais kažką laikė kitu, nesvarbu, ar tai buvo moterys, vergai ar, kaip Latour darbuose, gamta bei gyvūnai (Haraway, 2023, p. 10). Visgi, Haraway teigia, kad būtent priklausomybė tarp rūšių (o taip pat ir visų socialinių grupių) yra vienas esminių pasaulio dėsnių, „pasaulio žaidimas“, kurį privalome gerbti (Haraway, 2023, p. 19). Ir tai, kas vadinama pagarba, autorei nėra tik žalos gamtai nedarymas. Ji kritikuoja vieno pirmųjų gyvūnų teisių gynėjo, teisininko, filosofo Jeremy Bentham teiginį, kad svarbiausias klausimas apie gyvūnus yra „ar jie kenčia?“ (Haraway, 2023, p. 22). Pasak Haraway, neatmetant gyvūnų gerovės aspekto, dar svarbesni klausimai yra „ar jie gali žaisti? O dirbti?“ ir „ar aš galiu žaisti su jais? Ar galiu atpažinti jų kvietimą tam?“ (Haraway, 2023, p. 22).

Nors Haraway knygoje daug asmeninių pavyzdžių, liudijančių apie rūpestį ir prisirišimą prie gyvūnų, autorė kritikuoja gyvūno sugretinimą su vaiku (Haraway, 2016, p. 124). Pasak jos, tikėti gaju stereotipu, kad tarp šeimininko ir augintinio veikia besąlygiška meilė (angl. *unconditional love*) yra ne tik narciziška, bet ir kenksminga patiems gyvūnams (Haraway, 2016, p. 125). Filosofė kritikuoja net ir kai kurių gyvūnų teisių aktyvistų požiūrį, kad gyvūnai yra pilnai priklausomi nuo mūsų arba kaip tik yra tokie kaip mes (Haraway, 2023, p. 67). Tai, autorės manymu, humanizuoja gyvūnus, kas yra beveik taip pat neteisinga, kaip manyti, kad žmogus yra išskirtinai vertingiausia rūšis (Haraway, 2023, p. 52). Todėl Haraway teigia, kad esminė gyvūno ir žmogaus santykio savybė yra pagarba bei abipusis pasitikėjimas (o ne meilė) – būti geru naminiu augintiniu yra nelengvas darbas, kurį

žmonėms atlieka gyvūnai (Haraway, 2016, p. 131) ir šis darbas vertas pripažinimo būtent pagarbos forma.

Nuo darbuotojo iki prekės

Haraway gyvūno kompaniono perspektyva skiriasi nuo gyvūno kaip šeimos nario ar draugo vaizdinio ir tuo, kad gyvūno vaidmenį ji nagrinėja ir platesniuose visuomeniniuose kontekstuose. Neretai tai yra ir kontekstai, kurių tikrai nesiejame su šeimos ar draugystės konceptais. Gyvūnas kompanionas gali būti ir priverstinis darbuotojas, laboratorijos įrankis, prekė, nuosavybė, produktas.

Filosofė aprašo, kad naminiai gyvūnai dirba ne tik kaip augintiniai, bet ir, pavyzdžiui, gano gyvulius fermoje, apieško keliautojus oro uostuose, padeda policijos paieškose, tampa neregių vedliais (Haraway, 2023, p. 57). Jie neturi tiesioginio pasirinkimo dirbti ar nedirbti, tad, tarsi, yra priversti. Visgi, Haraway pabrėžia – jie nėra vergai ar „darbo rankos“, jie yra „darbo letenos“ (Haraway, 2023, p. 56). Net bandymų laboratorijoje laikomos jūsų kiaulytės, pasak autorės, yra ne mažiau (jei ne daugiau) svarbios aktantės nei patys laborantai – jei kiaulytė nebendradarbiaus, nudvės ne laiku, žlugs visas tyrimas (Haraway, 2023, p. 73). Ir tai suteikia gyvūnams savotišką veiksnio laisvę, kuri ir paverčia juos kompanionais.

Vis dėlto, buvimas kompanionu nereiškia, kad gyvūnas negali tuo pačiu metu turėti ekonominės vertės. Haraway aptaria didžiulę augintinių pramonės šaką, kuri apima gyvūnų maistą, žaislus, vaistus ir pačius veislinius augintinius (Haraway, 2023, p. 47). Jei anksčiau turėti naminių gyvūnų buvo prabangos ženklas, tai šiais laikais patys augintiniai gyvena prabangiai (Haraway, 2023, p. 47). Todėl kai kurie gyvūnai tikrai gali būti matomi kaip vartotojai (Haraway, 2023, p. 46). Tačiau jie gali būti ir nuosavybė bei vartojama prekė. Autorė taip rašo ne tik apie mėšai auginamas vištas, nes ir naminiai šuniukai marksistiniais terminais yra gyvas kapitalas (Haraway, 2023, p. 46), jie turi kainą. Tik jų „pakeitimo kaina“ (angl. *value price*), pasak Haraway, šeiminiškams nėra lygi rinkos kainai, nes ypatingos vertės prideda santykis (Haraway, 2023, p. 51).

Galiausiai, filosofė teigia, kad gyvūno ir žmogaus santykio lyginimas su vaiko-tėvo, nuosavybės-savininko ar kalinio-prižiūrėtojo santykiu nepajėgia apibūdinti rūšių kompanionių ryšio (Haraway, 2023, p. 51), nes kiekviena iš šių skirčių nuvertintų gyvūno unikalumą. Dėl to ši sąvoka šiame darbe ir pasirenkama kaip dar viena unikali alternatyva tiriamųjų santykiui su augintiniais apibūdinti.

3. EMPIRINIS ŠEIMININKŲ IR AUGINTINIŲ SANTYKIO PERSPEKTYVŲ TYRIMAS

3.1. Empirinio tyrimo teorinės prielaidos

Remiantis užsienio autorių tyrimais naminių augintinių tema, apibrėžiama, kad naminių gyvūnų turintiems asmenims gali būti būdingos skirtingos šeimininko ir augintinio santykio perspektyvos. Kiekviena perspektyva šiame darbe išskiriama pagal teorinėje dalyje apžvelgtas teorines prieigas ir konceptus.

Gyvūnas – šeimos narys:

- Pagal šeimos praktikų teorinę prieigą, šeimos sąvoka darbe suprantama kaip taki. Šeimos narius formuoja praktikos, o ne statiški visuomenėje priimti apibrėžimai ar biologiniai veiksniai, tad šeimos dalimi laikomi gali būti ne tik žmonės.
- Pagal šeimos demonstravimo teorinę prieigą, individams būdingas ne tik šeiminių praktikų atlikimas, bet ir jų demonstravimas aplinkai.
- Individas pats sprendžia, kad demonstruojama praktika yra šeiminė, o gyvūnas – jos dalis. Kai kurios praktikos universaliai laikomos šeiminėmis dėl savo tradiciškumo, visuomenėje įsitvirtinusių įpročių – šiame darbe aktualios tokios artumo bei rūpesčio praktikos.
- Remiantis literatūros dalyje apžvelgtais tyrimais, augintinis šeimoje gali užimti konkretų, tradiciškai žmonėms priskirtą vaidmenį (vaiko, partnerio, kt.) arba įgauti papildomą, unikalios gyvūnui priskiriamą šeiminių funkcijų. Konkretaus žmogiško vaidmens šeimoje priskyrimas darbe laikomas gyvūno sužmoginimu.

Gyvūnas – draugas:

- Pagal sociologines draugystės ir asmeninio gyvenimo teorijas, darbe daroma prielaida, kad šeiminiai ir draugystės santykiai gali būti artimai susiję.
- Tas pats individas kitą tuo pačiu metu gali laikyti ir šeimos nariu, ir draugu. Tai taikoma ir naminiams augintiniams – gyvūnas gali būti ir šeimos dalis, ir draugas.
- Draugystę nuo šeiminių praktikų atskiria įsipareigojimo tęsti santykį laiko perspektyvoje nebuvimas, hierarchijos nebuvimas.

Gyvūnas – kompanionas:

- Pagal rūšių kompanionių koncepto apibrėžimą, visos gyvybės rūšys (žmonės, gyvūnai, augalai, kt.) nėra nei pranašesnės, nei mažiau vertingos viena už kitą.
- Kiekvienos rūšies unikalumas atsiskleidžia santykyje su kita rūšimi.
- Gyvūnas yra veiklus, o ne pasyvus rūpesčio gavėjas. Jis sąmoningai ar pasąmoningai dalyvauja socialinėse sąveikose ir jas pats įtakoja.

- Augintinio vaidmuo yra suprantamas kaip darbas, todėl vertas pagarbos. Pagarba rūšių santykiuose yra svarbesnė nei meilės jausmas.
- Besąlygiškos meilės iliuzija laikoma kenksminga žmogaus ir gyvūno santykiui.
- Žmogiškų vaidmenų priskyrimas augintiniui laikomas jo unikalumo nuvertinimu.

Nors toks perspektyvų išskyrimas laikomas šio darbo teoriniu pagrindu, apsibrėžiama, kad gyvūnų turintys asmenys gali turėti ir kitokių, į šį skirstymą neįtrauktų požiūrių į savo ir augintinio santykį. Taip pat, atsižvelgiama, kad vienam individui gali būti būdingos kelios perspektyvos.

3.2. Empirinio tyrimo metodologija

Siekiant tyrimo tikslo bei uždavinių, darbe taikomi keli skirtingi tyrimo metodai. Todėl empirinė darbo dalis skirstoma į tris etapus – kiekybinę statistinių duomenų analizę, kokybinę socialinių medijų turinio analizę bei kokybinę fokusuotų grupinių diskusijų medžiagos analizę. Pirmojo etapo analizė yra dedukcinė, hipotezės statistiniams skaičiavimams keliamos pagal literatūros apžvalgoje aprašytus ankstesnių tyrimų atradimus. Socialinių medijų turinio analizė vykdyta pagal indukcinį principą, kategorijas formuojant iš duomenų ir vėliau jas siejant su teorinėmis idėjomis. Jai papildyti ir išplėsti skirtas trečiasis grupinių diskusijų etapas, jo medžiagos analizėje apjungiama indukcija ir dedukcija.

Kiekvieno etapo duomenų rinkimo bei analizės metodai atskirai pristatyti empirinio tyrimo rezultatų pristatymo 4, 5 bei 6 skyrių pradžioje.

Empirinio tyrimo metodologija buvo formuojama ir vykdoma atsižvelgiant į tyrimo etiką. Tyrimo planas patvirtintas VU SSDI ir UMI atitikties mokslinių tyrimų etikai komiteto¹.

¹ Paraiškoje, patvirtintoje AMTE komiteto, nurodyta, kad su grupinių diskusijų išrašais susipažinti gali tik įvardyti asmenys: darbo autorė, darbo vadovė ir darbo recenzentas. Dėl to išrašai nėra pridedami prieduose ir jais nesidalinama ir su instituto administratore. Recenzentui kreipusis, išrašais gali būti pasidalinta tiesiogiai.

4. STATISTINĖS GYVŪNŲ TURINČIŲ ASMENŲ CHARAKTERISTIKOS

Siekiant įvykdyti antrąjį darbo uždavinį ir išsiaiškinti charakteristikas, kurios būdingos augintinių turintiems asmenims Lietuvoje, buvo atlikta statistinė duomenų analizė. Viešai skelbiamų kiekybinių tyrimų būtent apie naminius augintinius ar jų šeimininkus Lietuvoje dar nėra, tad pasitelkti duomenų masyvai tyrimų, kuriuose yra bent keletas šiam darbui aktualių klausimų. Analizėje naudoti du skirtingo laikotarpio duomenų masyvai: 1993 m. (Viešosios nuomonės tyrimų centras prie Lietuvos mokslų akademijos filosofijos, sociologijos ir teisės instituto, 1993) ir 2024 m. (TNS LT, 2024) kiekybinių apklausų duomenys. Pirmajame tyrime iš viso dalyvavo 1062 respondentai, o antrajame – 879 respondentai. Pirmosios apklausos duomenys yra prieinami Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų duomenų archyve LiDa, o prieiga prie antrojo duomenų masyvo darbo autorei buvo suteikta pačios rinkos tyrimų bendrovės Kantar Ltd (TNS LT). Žemiau pateikiamos abiejų apklausų respondentų pagrindinės sociodemografinės charakteristikos (1 lentelė).

1 lentelė. Respondentų demografinės charakteristikos

	Ar turi vaikų?	Ar laiko bent vieną gyvūną?	Amžiaus vid.	Lytis
1993 m.	55,1% neturi	48% neturi	45,35 (18-98)	42% vyrai
	44,9% turi	45,8% turi		58% moterys
2024 m.	44,3% neturi	29,1 % neturi	37,49 (18-55)	43% vyrai
	55,7% turi	70,9% turi		57% moterys

Iš visų prieinamų kintamųjų kaip pagrindiniai pasirinkti vaikų turėjimas (2024 m. duomenų masyve išskirta į skirtingas vaikų amžiaus grupes), šeimyninė padėtis (1993 m. duomenų masyve analogiškai pasirenkamas šeimos narių skaičius) bei, žinoma, augintinių turėjimas. Taip pat buvo tikrinami ir lyties, gyvenamo būsto tipo/dydzio, amžiaus grupės kintamieji (2 lentelė, 3 lentelė). Kintamųjų pasirinkimas statistinei analizei grindžiamas ankstesniais užsienio autorių tyrimais, jau aprašytais literatūros apžvalgos dalyje.

2 lentelė. 1993 m. duomenų masyvo kintamieji ir jų reikšmės

Nepriklausomi kintamieji:	Reikšmės:					
Lytis	Vyras			Moteris		
Būstas (nuosavo namo turėjimas)	Negyvena nuosavame name			Gyvena nuosavame name		
Vaikų turėjimas	Neturi vaikų iki 16m.			Turi bent vieną vaiką iki 16m.		
Šeimos narių skaičius	Kiekybinis					
Amžiaus grupė	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+

Priklausomas kintamasis:	Reikšmės:					
Augintinių turėjimas	Neturi augintinių			Turi bent vieną augintinį		
Papildomas kintamasis:	Reikšmės:					
Artimiausias požiūris į kačių ir šunų laikymą namuose	Kačių/šunų negalima laikyti namie	Katės/šunys gali būti namie, bet kitu laiku turi būti lauke	Leidžiam a būti virtuvėje, bet tik tam skirtoje vietoje	Gali būti gyvenamojo je patalpoje, bet tik skirtoje vietoje	Leidžiam a būti bet kurioje patalpoje , išskyrus miegamą jį	Katėms/šuni ms leidžiama būti visur, netgi lovoje

3 lentelė. 2024 m. duomenų masyvo kintamieji ir jų reikšmės

Kintamieji:	Reikšmės:				
Lytis	Vyras			Moteris	
Būsto dydis	Iki 60 m²	60-79 m²	80-99 m²	100 m² ir daugiau	
0-3 metų vaikų turėjimas	Neturi			Turi	
3-12 metų vaikų turėjimas	Neturi			Turi	
12-18 metų vaikų turėjimas	Neturi			Turi	
Šeimyninė padėtis	Nevedę/ Netekėjusios/ vieniši	Susituokę, be vaikų	Susituokę , turi vaikų	Išsiskyrę/ našliai	Gyvena su partneriu (-e)
Amžius	18-25	26-35	36-45	46-55	
Augintinių turėjimas	Neturi augintinių			Turi bent vieną augintinį	

1993 metų duomenų analizei taikytas logistinės regresijos metodas, kaip priklausomą kintamąjį pasirinkus būtent gyvūnų turėjimą (neturi augintinių/turi bent vieną augintinį). Kelta hipotezė, kad statistiškai reikšmingą įtaką tam, ar žmogus turi/neturi augintinį gali daryti jo/s lytis, amžius, būsto situacija ar šeimos dydis bei vaikų ne/turėjimas.

Analizės rezultatai (4 lentelė) parodė, kad gyvūnų turėjimui įtakos neturi nei lytis, nei vaikų iki 16 metų turėjimas. Pats amžiaus grupių kintamasis yra statistiškai reikšmingas, bet nei viena iš atskirų grupių statistiškai reikšmingai nuo referentinės grupės nesiskiria. Vis dėlto, šeimos narių skaičius turi statistiškai reikšmingą teigiamą įtaką – tai reiškia, kuo gausesnė šeima, tuo labiau tikėtina, kad respondentas turi augintinį. Pačią didžiausią įtaką, visgi, turi būsto kintamasis – nuosavame name gyvenantys turi didesnę tikimybę laikyti augintinį.

4 lentelė. 1993-ųjų metų duomenų analizės rezultatai (modelio paaiškinamumas – 68,5%)

Kintamasis	B	p	Exp(B)
Lytis (buvimas moterimi)	0,066	0,651	1,068
Būstas (Nuosavo namo turėjimas)*	1,755	0,000	5,783
Vaikų turėjimas	-0,223	0,282	0,800
Šeimos narių skaičius (kiekybinis)*	0,380	0,000	1,463
Amžiaus grupė (ref. 18-24)*		0,029	
Amžiaus grupė (25-34)	-0,092	0,732	0,912
Amžiaus grupė (35-44)	0,382	0,145	1,465
Amžiaus grupė (45-54)	-0,346	0,193	0,708
Amžiaus grupė (55-64)	-0,208	0,441	0,812
Amžiaus grupė (65+)	0,209	0,463	1,232
Konstanta*	-1,668	0,000	0,189

* Statistiškai reikšminga ($p < 0,05$)

2024 metų duomenų analizei pritaikyti logistinės regresijos nepavyko dėl per mažo modelio duomenų paaiškinamumo (paaiškinama tik 18% gyvūnų neturinčiųjų duomenų). Todėl atlikta Chi kvadrato analizė. Ieškota ryšio tarp gyvūnų turėjimo kintamojo ir lyties, amžiaus grupių, šeimyninės padėties, būsto dydžio bei vaikų turėjimo (iki 3 metų; 3-12 metų ir 12-18 metų) kintamųjų.

Statistiškai reikšmingas ryšys rastas tarp lyties ir gyvūnų turėjimo kintamųjų – turinčios gyvūnų statistiškai dažniau yra būtent moterys (5 lentelė). Taip pat su gyvūnų turėjimu susijęs ir būsto dydis, bent vieną gyvūną laikantys dažniau gyvena ir didesniame nei 60kv. būste. Svarbi ir šeimyninė padėtis: gyvūną turintys asmenys dažniau yra vedę nei nevedę (vieniši). Galiausiai, 3-12 metų vaikų turėjimas turi teigiamą statistinį ryšį su gyvūnų turėjimu – šios amžiaus vaikų turintys asmenys dažniau laiko augintinį. Kitų amžiaus grupių vaikų turėjimo kintamieji su gyvūnų turėjimu statistiškai reikšmingo ryšio neturi.

5 lentelė. 2024-ųjų metų duomenų kintamųjų ryšys su gyvūnų turėjimu

Kintamieji (TEIGIAMAI su augintinių turėjimu susijusi reikšmė paryškinta)					p
Lytis*					<0,01
Vyras		Moteris			
Šeimyninė padėtis*					<0,01
Nevedę/ Netekėjusios/ Vieniši ^a	Susituokę, be vaikų ^b	Susituokę, turi vaikų ^b	Išsiskyrę/ Našliai ^{ab}	Gyvena su partneriu (-e) ^{ab}	

Būsto dydis*				<0,01
Iki 60 kv. m ^a	60-79 kv. m ^b	80-99 kv. m ^{ab}	100 kv. m ir daugiau ^b	
0-3 metų vaikų turėjimas				0,542
3-12 metų vaikų turėjimas*				0,01
Turi		Neturi		
12-18 metų vaikų turėjimas				0,075
Amžius				0,084

* Statistiškai reikšminga ($p < 0,05$)

Papildomai, siekiant patikrinti, kokios charakteristikos susijusios su požiūriu į savo augintinį, Chi kvadrato analizė buvo atlikta su 1993 metų duomenų masyvo lyties, amžiaus grupių, vaikų iki 16 metų turėjimo bei šeimos narių skaičiaus kintamaisiais. Analizuota, ar šie kintamieji yra susiję su papildomu artimiausio požiūrio į kačių ir šunų laikymą namuose kintamuoju (žr. 2 lentelę).

Statistiškai reikšmingas ryšys požiūrio kintamąjį sieja su lyties bei amžiaus grupių kintamaisiais (6 lentelė). Moterys labiau nei vyrai linkę manyti, kad gyvūnams galima būti namuose, net ir lovoje. Taip pat, požiūris, kad gyvūnų laikyti namuose negalima yra būdingas mažesnei daliai 18-24 metų grupės atstovų nei 35-44 metų, 45-54 metų, 55-64 metų amžiaus grupių asmenų.

6 lentelė. 1993-ųjų metų duomenų kintamųjų ryšys su artimiausiu požiūriu į kačių ir šunų laikymą namuose

KIntamieji						p
Lytis*						0,39
Vyras			Moteris			
Amžius*						0,005
18-24 ^a	25-34 ^{ab}	35-44 ^b	45-54 ^b	55-64 ^b	65+ ^{ab}	
Vaikų iki 16 metų turėjimas						0,786
Šeimos narių skaičius						0,363

* Statistiškai reikšminga ($p < 0,05$)

Abiejų duomenų masėvų statistinės analizės leido išskirti šiek tiek kitokias žmonių, turinčių bent vieną augintinį Lietuvoje charakteristikas. Skirtumus galima laikyti tyrimo ribotumu, nes duomenų masėvai, kintamieji juose bei jų reikšmės nėra vienodi. Visgi, abi apklausas skiria daugiau

nei 20 metų, tad tam tikri skirtumai gali būti ir labai vertingi pastebėjimai, skatinantys tolesnius tyrimus. Šio darbo kontekste, visos charakteristikos, statistiškai būdingos gyvūnų turintiems asmenims Lietuvoje yra laikomos reikšmingomis.

Nors ankstesni užsienio autorių darbai daugiausiai dėmesio atkreipia būtent į vaikų (ne)turėjimą bei vienišumą (sutuoktinio neturėjimą), statistinė abiejų duomenų masių analizė parodė, kad svarbesni yra kiti veiksniai. Pats vaikų turėjimo ar neturėjimo faktas tikrai nėra pagrindinė charakteristika, išskirtinai būdinga gyvūnų turintiems žmonėms Lietuvoje. Galbūt iš tikrųjų, kaip pabrėžiama ir Albert bei Bulckroft tyrime (1988) ne vaikų turėjimas apskritai, o tik tam tikras vaikų amžius labiau skatina tėvus priimti sprendimą laikyti augintinį. Analizėje išryškėjo būtent 3-12 metų amžiaus vaikų turinti grupė.

Taip pat, svarbi charakteristika tarp gyvūnų šeimininkų yra šeimyninė padėtis arba šeimos dydis. 2024 metų duomenų analizė parodė, kad augintinių turintys asmenys dažniau nėra vieniši (nevedę/netekę), o pagal 1993 metų duomenis, augintinių turėjimas irgi sietinas su gausesne šeima. Tai – netikėti atradimai, atsižvelgiant į ankstesnius tyrimus, pabrėžiančius vienišumą kaip vieną iš priežasčių įsigyti augintinį.

Galiausiai, abiejų tyrimų duomenys rodo, kad itin svarbus veiksnys yra gyvenimas nuosavame name arba didesniame būste. Iš pirmo žvilgsnio, tai labai praktinė charakteristika. Visgi, ji glaudžiai susijusi su didesnės šeimos turėjimu. Vienas kintamasis gali turėti reikšmingos įtakos kitam: tikėtina, kad didesnę šeimą turintys asmenys gyvena didesniame būste arba didesnę būstą turintys asmenys gali sau leisti turėti didesnę šeimą. Tai kelia teorinių klausimų, kokios priežastys labiau lemia augintinio įsigijimą ar priglaidimą – tiesiog palankios ekonominės/praktinės galimybės ar išties svarbesnis šeiminių gyvenimo etapas bei noras auginti vaikus tarp gyvūnų.

Kaip bebūtų, atrasti dėsningumai veikiau paneigia viešajame diskurse girdimą bei dalies užsienio autorių plėtojamą naratyvą, kad augintiniai dažnai užima vaikų vietą. Tačiau tai dar nereiškia, kad jie nėra laikomi šeimos nariais arba, kad daliai respondentų iš tiesų būdinga tokia perspektyva. Aiškesnes šeiminių perspektyvas išsiaiškinti gali padėti kokybinė metodologija, pritaikoma socialinių medijų bei fokusuotų grupinių diskusijų analizėje.

5. PRAKTIKOS, AUGINTINIŲ ŠEIMININKŲ DEMONSTRUOJAMOS SOCIALINIUOSE TINKLUOSE

5.1. Duomenų rinkimo ir analizės metodai

Socialinių tinklų turinio analizėje tirti Facebook tinkle patalpinti gyvūnų turinčių asmenų įrašai, jų tekstas ir vaizdo medžiaga – nuotraukos. Visi atrinkti įrašai yra paskelbti viešose lietuviškose Facebook grupėse, kurios buvo rastos pagal raktažodžius: *gyvūnai*, *šunys*, *katės*, *augintiniai*. Grupių atrankoje taikytas vienas pagrindinis kriterijus – nors 1 naujas įrašas per dieną, taip siekta atsirinkti tik aktyvias grupes.

Galiausiai, į analizę įtrauktos 6 grupės: 3 grupės skirtos visų augintinių šeimininkams, 2 – tik šunų, 1 – tik kačių. Narių grupėse skaičius – nuo 5000 iki 82000 narių. Patys įrašai atrinkti pagal paskelbimo datą, analizuojami tuo metu naujausi egzistuojantys įrašai. Pradžioje apsibrėžtas dviejų savaitių laikotarpis 2025 m. liepą-rugpjūtį, tačiau pradėjus koduoti medžiagą, dėl siekio atspindėti daugiau įvairovės nuspręsta įtraukti dar dviejų savaitių 2025 m. spalio mėn. įrašus (naujausius tuo metu). Įrašai be teksto arba reklaminiai įrašai apie produktus į analizę buvo neįtraukiami.

Socialinėse medijose surinkta medžiaga (iš viso virš 230 įrašų) koduota MAXQDA programa, taikyta kokybinė turinio analizė. Visiems socialinių medijų įrašams priskirti atviri kodai, kurie pagal juose atsispindinčias praktikas sujungti į subkategorijas, o jos – į pagrindines kategorijas. Kodų medis (1 pav., 40 p.) kodavimo procese buvo nuolat peržiūrimas ir keičiamas, o pastebimos praktikos kaip subkategorijos jungiamos į įvairias grupes, kol suformuotos dabartinės kategorijos.

Atlikus socialinio tinklo Facebook grupių įrašų turinio analizę, buvo išskirtos 3 pagrindinės kategorijos: *Augintinio sužmoginimas*, *Augintinio objektifikavimas* bei *Augintinio unikalizavimas*. Jos jungia skirtingus požiūrius į augintinį demonstruojančių praktikų grupes. Būtent *Augintinio sužmoginimo* kategorija yra pati plačiausia, nes tokie įrašai dominuoja ir analizuotose Facebook grupėse. Dėl to, ji, kaip vyraujantį požiūrį demonstruojančių praktikų grupė, pristatoma pirmoji, o kitų dviejų kategorijų jungiamos praktikos, socialiniuose tinkluose pastebimos rečiau, tampa alternatyva sužmoginimui.

5.2. Augintinio sužmoginimas

Augintinio sužmoginimo kategorijai priskiriamus įrašus jungia požiūrio į savo augintinį kaip žmogišką veikėją aspektas. Demonstruojant požiūrį į santykį su gyvūnu per kalbos priemones, artumo praktikas bei žmogiškus simbolius, įrašų autoriai naudoja elementus, lengvai pritaikomus kalbant apie artimus žmones, šeimą ir žmogiškus draugus.

5.2.1. Kalbinių išraiškų pasirinkimas

Pirmoji subkategorija apima santykio su gyvūnu demonstravimo praktikas, reiškiamas pasirenkant tam tikras kalbines (rašytines) išraiškas, kurias naudoja augintinių turintys bei internete apie juos rašantys asmenys. Kaip ir nusako subkategorijos priskyrimas būtent *Sužmoginimo* kategorijai, šios kalbinės priemonės primena kalbą, įprastai pritaikomą žmonėms apibūdinti.

Tiesioginis santykio įvardijimas

Paprasčiausia kalbinė praktika, pasitelkiama demonstruoti santykiui, yra tiesioginis jo įvardijimas – šeimininkai pasirenka tam tikrus žodžius pavadinti savo augintiniui arba patiems sau. Ir, nors Morgan šeimos praktikų bei Finch šeimos demonstravimo teorinėse prieigose pagrindinis dėmesys skiriamas veiksmui, o ne tiksliai savo šeimos apibrėžimui, tikrai negalime ignoruoti viešojo erdvėje matomo tiesioginio įvardijimo kaip mažiau svarbaus demonstravimo būdo.

Didelė dalis Facebook įrašų autorių apibūdindami savo augintinius vartoja žodžius kaip „šeimos narys“ ar „draugas“. Keliuose įrašuose katės arba šunys yra įvardijami kaip „vaikai“. Analogiškai vartojami ir žodžiai „berniukas“ arba „mergaitė“, „mergytė“. Kiek retesni gyvūnų pavadinimai, demonstruojantys tam tikrą gyvūno pripažinimą arba lepinimą – „bosas“, „princas“, „ponas“.

Gyvūnų augintojams rašant apie save, dažniausiai naudojami su tėvyste susiję žodžiai. Pavyzdžiui, „mama“, „tėtis“, „tėveliai“ bei kitos jų formos. Tačiau kartais įrašų autoriai save įvardija ir kaip „draugas“ ar tiesiog „šeimininkus“, pabrėždami santykį būdvardžiais, pavyzdžiui, „mylimiausias“.

Tokių įvardžių naudojimas socialiniame tinkle iš tiesų panašus į Finch aprašytą bandymą „įrodyti savo šeimą“, net jei ji nėra tradicinė. Augintinių šeimininkai įrašų skaitytojams demonstruoja, kad jų santykis su augintiniu yra lygiavertis tradiciškesniems žmogiškiems santykiams.

Gyvūno kalbos personifikacija

Kita dažna kalbinė išraiška, pasitelkiama gyvūnų šeimininkų internete – rašymas iš gyvūno perspektyvos, lyg augintinis kalbėtų pats. Tokių įrašų, kuriuose imituojama augintinio kalba, Facebook grupėse yra itin daug:

Negaliu patikėti...Mano mylimiausia šeimininkė viena išgėrė kavą [...] Gal kažko skanaus turėjo ir nepasidalino?! Besiskundžianti (katės vardas).

Galbūt tokį rašymo stilių galima laikyti bandymu pademonstruoti, kad į santykį įsitraukia ir augintinis, nors ir tik fiktyviai.

Daugiskaitinės formos naudojimas

Paskutinė analogiška gramatinė ypatybė, atspindinti Facebook platformoje – tai rašymas veiksmažodžių daugiskaitos 1 asmens forma. Pavyzdžiui:

Mūsų kailis labai švelnus, bet ir labai tankus. Esame labai pūkuoti.

Sveikstam, po sterilizacijos.

Kaip galima matyti iš pavyzdžių, veiksmažodžių formos, derintinos su „mes“ įvardžiu, pasitelkiamos veiksmui ar būsenai, būdingai būtent augintiniui, o ne šeimininkui, įvardyti. Tai primena psichologų nagrinėjamą jaunų mamų ir kūdikių emocinį susiliejamą, kai „mes“ įvardis naudojamas vaiko būsenai apibūdinti (Borelli ir kt., 2016). Tad įtraukdami save įrašų autoriai tikrai demonstruoja aplinkai, kad tarp jų bei gyvūnų yra potencialiai stiprus ryšys, net jei tas ryšys vienpusis. Per jį ne tik gyvūnas siejamas su žmogiškomis praktikomis, bet ir šeimininkas susisieja su kai kokiomis tik gyvūnui būdingomis problemomis.

5.2.2. Žmogiškų simbolių naudojimas

Antroji sužmoginimo požiūrį atspindinčių praktikų, kurias internete demonstruoja gyvūnų šeimininkai, subkategorija yra išskirtinai žmogiškų simbolių naudojimas. Tokios praktikos socialiniame tinkle apima įrašus, kuriuose naudojami elementai žmonėms įgijo prasmę būtent per socializacijos procesus, tad gyvūnams biologiškai tiesiog nėra prasmingi.

Fizinių elementų vaizdavimas

Lengviausiai atpažįstama tokių praktikų rūšis yra fiziniai vizualiniai elementai nuotraukose. Dažniausiai nuotraukose vaizduojami augintiniai, aprengti rūbais. Žinoma, kai kurie rūbai gali būti naudojami praktiniais tikslais, kad gyvūnas nesuslaptų ar nesusaltų. Visgi, grupėse galima matyti ir daugybę aksesuarų, kurių funkcija – tik estetinė ir tuo labai žmogiška. Tokie pavyzdžiai galėtų būti karūnos, skrybėlės, kaspiniai, karoliai ir kita.

Žmogiškos laiko perspektyvos taikymas

Kartais nuotraukose be gyvūnų drabužių naudojami ir kiti elementai – šventinės dekoracijos. Būtent šventinius įrašus, liudijančius apie augintiniams pritaikomą žmogišką laiko suvokimą, galima išskirti kaip atskirą žmogiškų elementų subkategoriją. Gyvūnams daromos šventinės fotosesijos, įrašų autoriai mini savo augintinių gimtadienius – perka arba gamina augintiniams tinkamus tortus su žvakutėmis. Dažniausiai šalia tokių nuotraukų pridedamas ir tekstas, kuriame minimas gyvūno amžius, linkėjimai:

Šiandien (šuns vardas) pirmasis gimtadienis!

Keliam taure už tris metukus meilės.

Tokie įrašai nurodo, kad šeimininkai stengiasi įprasminti jiems patiems svarbias progas, nors augintiniui tai iš tikrųjų tokios reikšmės greičiausiai neturi.

Žmogiškų veiklų imitavimas

Šiek tiek kitokia įrašų grupė – įrašai, kuriuose gyvūnui priskiriama kokia nors žmogiška veikla. Pavyzdžiui, prie sporto treniruoklių nufotografuotas katinas pagal įrašo tekstą „sportuoja“, „Lego“ kaladėlių dėžėje gulintis – „stato“, duobes rausiantis šuo – „padedą“ šeimininkei sodinti kažką, o prie televizoriaus sėdintis – „žiūri žinias“. Tokiems įrašams labai būdinga ir žmogiško laiko suvokimo pritaikymas augintiniams, aprašant, koks buvo jų savaitgalis, arba kokie jie pavargę savaitės viduryje. Nors tikriausiai ir patys įrašų autoriai supranta, kad gyvūnai negali atlikti žmogiškų veiksmų, bei įrašus rašo juokaudami, tai parodo, kad bendrai šeimininkai yra linkę apie tai mąstyti, projektuoti gyvūnui galimybę veikti kaip žmogui.

5.2.3. Artimo ryšio demonstravimas

Artumo praktikų demonstravimo kategorija yra suskirstyta į tris dalis pagal Morgan teoriją – į fizinį, biografinį/pažinojimo bei emocinį artumą.

Fizinis artumas

Fizinis artumas Facebook įrašuose demonstruojamas per nuotraukas. Kartais per tiesioginį fizinį kontaktą, kai nuotraukoje matomas ir pats šeimininkas, apsikabinęs augintinį ar tiesiog esantis visiškai šalia jo. Netiesioginiu fiziniu artumu laikomas kontaktas per daiktus, kurie sietini su gan intymiais žmogaus buities aspektais. Pavyzdžiui, gyvūnas nuotraukoje yra ant šeimininko lovos, tekste įvardyta, kad miegama kartu:

Patogi mamuko lova, liuks

Geriausias (katės vardas) guolis yra šilti pečiai.

Kitas pavyzdys galėtų būti nuotraukose matomas leidimas augintiniui būti ant valgomojo stalo ar net prie maisto produktų. Nors kartais tai gali būti pateikiama kaip augintinio išdykavimo pavyzdys, dažniausiai rašoma pozityviu tonu, kuris išduoda, kad toks kontaktas šeimininkui yra gana natūralus.

Biografinis artumas

Biografinį artumą apibrėžti santykyje su augintiniais sudėtingiau, nes negalime suprasti, kiek daug jie žino apie savo šeimininką ar pažįsta jį mums įprasta „pažinojimo“ prasme. Visgi, gyvūnus laikantys asmenys socialinėje erdvėje dažnai dalijasi metais, kuriuos praleido kartu su augintiniais.

Tai, kad kartu nugyvento laiko kiekis šeiminiams svarbus, liudija apie biografinį artumą. Tokio artumo demonstravimui priskirti galime ir įrašus, kuriuose šeiminiškai pasakoja augintinio atsiradimo istorijas arba dalijasi jaunų ir paaugusių gyvūnų nuotraukomis, pabrėždami, kiek jie pasikeitė:

Susipažinome mes kaime, mano tėviškėje.

Iš kruopiuko į cunamį.

Net citatoje naudojamas žodis „susipažinti“ liudija apie tam tikrą sužmoginimo lygį. Galima abejoti, ar tai, kas laikoma pažintimi, gali turėti tokią pačią prasmę ir gyvūnui.

Emocinis artumas

Vis dėlto, pati plačiausia būtent emocinio artumo praktikų subkategorija. Emocinį artumą įrašų autoriai demonstruoja labai įvairiai, bet turbūt pats paprasčiausias būdas – tiesiog dalintis apie savo emocijas, jaučiamas augintiniui. Tokiuose įrašuose naudojamos įvairios žodžio „meilė“ formos, augintiniai vadinami „pasauliu“, pabrėžiama, kad gyvūnas „visada šalia“.

Tiesa, kai kuriuose įrašuose galima pastebėti, kad emocinis artumas augintinių šeiminių demonstruojamas pripažįstant ir gyvūno teikiamą emocinę naudą. Pavyzdžiui, vieno įrašo autorė rašo:

Jie laukia kiekvieną dieną – ir taip norisi grįžti namo... Pulti ant kelių ir myluoti juos.. Visi dienos sunkumai, negatyvai užsimiršta, širdy užlieja ramybė.

Kita autorė taip pat dalinasi, kad „katės turi ypatingą galią nuraminti širdį...“. Galbūt šios šeiminių sąmoningai to ir nesuvokia, bet tokiais įrašais demonstruojamas prisirišimas ne tik prie paties gyvūno, bet ir prie jo teikiamų privalumų.

Dalis šeiminių socialinėje erdvėje dalinasi, kas nutinka praradus augintinį. Šie įrašai yra itin jautrūs, todėl demonstruoja labai intensyvią emocinį artumą tarp augintinio ir šeiminių. Kai kurie įrašai yra gan trumpi – nuotrauka ir neilgas užrašas, pavyzdžiui:

Sudie,(šuns vardas)... 18 metų su puse kartu.

Kiti įrašai yra ilgesni tekstai, kuriuose labai emocionaliai, net poetiškai aprašomas ilgesys gyvūnui, šeiminių jausmai:

Šiandien dangus pasipildė viena ypatinga žvaigždele — mūsų brangiuoju (katino vardas). Vos 15 mėnesių buvai su mumis, bet palikai neišdildomą pėdsaką mūsų širdyse.

Šiandien sueina mėnuo po jo išėjimo. Pirmomis dienomis labai jautėsi, kad (šuns vardas) nėra. Jis buvo balsingas - taip palodavo, tai „paburbėdavo“. [...] Šiandien planuose iškraustyti (šuns vardas) pampersų lentyną... Galbūt...

Prie daugumos tokių tekstinių įrašų pridedamos senos augintinių nuotraukos, bet keliuose įrašuose dalinamasi augintiniui skirtu kapo nuotraukomis. Jose matomi įprastai žmonių laidojimo tradicijoms būdingi elementai – žvakutė ar net antkapis, kurie taip pat galėtų būti priskiriami ir žmogiškų simbolių naudojimo subkategorijai.

Apibendrinant, visos gyvūno sužmoginimo kategorijai priskirtos praktikos sietinos su literatūros apžvalgos dalyje aprašytais gyvūno – kaip šeimos nario bei gyvūno – kaip draugo perspektyvomis. Jos gali būti matomos kaip Finch aprašytas šeimos praktikų demonstravimas siekiant auditorijai parodyti, kad augintinis yra asmeninio gyvenimo dalis: šeima ar draugas (Finch, 2007, p. 70). Nuotraukos, istorijos, kuriomis dalinamasi, ir patys Facebook įrašai tampa priemonėmis šio tikslo siekti.

5.3. Gyvūno objektifikavimas

Šiai kategorijai priskiriami įrašai, kuriuose demonstruojamos praktikos labiau primena požiūrį į tam tikrą funkciją atliekantį objektą, o ne žmogui lygiavertį veikėją. Tai nebūtinai nurodo į tiesioginį mąstymą, kad gyvūnas lygus daiktui ar nėra svarbus šeimnininkui. Tokių įrašų autoriai tikriausiai sąmoningai tokiam apibūdinimui nepritartų, bet jų įrašuose matomi elementai primena, kad gyvūnas hierarchijoje yra žemiau žmogaus.

5.3.1. Estetinės funkcijos sureikšminimas

Dažniausias objektifikavimo pavyzdys analizuotuose įrašuose yra būtent estetiškos funkcijos, kitaip – išvaizdos, sureikšminimas taip augintinį prilyginant tam tikrai namų puošmenai. Gyvūnų šeimnininkai ne tik dalinasi savo augintinių nuotraukomis, gyvūno vardu klausdami „Ar aš gražus?“, bet ir skatina kitus grupių narius parodyti „savo augintinių grožį“. Kartais tokiuose kvietimuose dėmesys koncentruojamas net ne į patį gyvūną, bet tam tikrą jo dalį, pavyzdžiui, akis arba kailį:

Parodykite savo augintinių kailiukų grožį.

Iš tokių įrašų galima matyti, kad gyvūnų „grožio“ standartai yra visiškai kitokie nei žmonių. Savybė, kad jūrų kiaulytės yra „riebuliukai“ gali būti priimta kaip privalumas, net jei tai nėra labai sveika pačiam augintiniui.

5.3.2. Laukinės gyvūno prigimties pašiepimas

Kita subkategorija yra susijusi su Morgan aprašytais rūpinimosi praktikomis bei, konkrečiau, būtent lūkesčiais, keliamais tam, kuriuo rūpinamasi. Net jei augintinis yra objektifikuojamas, jis vis tiek reikalauja rūpesčio (kaip ir, pavyzdžiui, prabangus paltas, dulkių siurblys ar sofa), tad jam keliami tam tikri lūkesčiai. Kai kurie šeimininkai demonstruoja juos socialinėje erdvėje. Atrodo, kad augintiniui nėra keliamas lūkestis „neišdykauti“, įrašų autoriai dažnai dalijasi sugadintų daiktų, suplėšytų kilimų ir išverstų vazų nuotraukomis. Atvirkščiai, to galbūt net tikimasi, nes tokie įrašai dažniausiai rašomi komiškai:

Naujausia auka – kilimas.

Gerai, tada gulėsiu ant stalo... Sugalvosiu, ką čia jums pridirbus.

Visgi, šalia tokių naminių „išdaigų“ toleravimo, galima matyti, kad prigimtinis elgesys, būdingas laukiniams gyvūnams, tikrai nėra laukiamas. Jo šeimininkai visiškai nesitiki, tad įrašuose apie tai juokauja, net šiek tiek pašiepdami augintinių prigimtį. Pavyzdžiui, vienas šeimininkas dalijasi šuns nasrų nuotrauka su prierasu:

Kam aukštas spaudimas, galim pagydyti, kraują nuleisti...

Kito įrašo nuotraukoje – dvi katės prie parduotuvėje pirktos mėsos pakuotės:

(Katės vardas) ir (Katės vardas) „sumedžiojo“ nugarinės gabalą...

Galima kelti klausimą, ar tokie šmaikštūs įrašai nesumenkina gyvūno veiklumo bei nekuria žalingo santykio, kurio iliuzija žlugtų, jei augintinis iš tiesų kam nors įkastų ar kitaip „netinkamai“ pasielgtų pagal savo instinktus.

5.3.3. Žemesnio už žmogų statuso kasdienybėje demonstravimas

Galiausiai, keletas įrašų santykio su augintiniu ribotumą atskleidžia per kasdienės bendro gyvenimo problemas. Ryškiausia problema – gyvūno kailis, šėrimasis, alergija. Pavyzdžiui:

Aš labai myliu savo šunis, bet nekenčiu plaukų. Ką daryt, kad mažiau šertųsi?

Nors įrašo autorė net pabrėžia, kad myli savo augintinius, sunkiai įsivaizduotume tokį įrašą apie artimą asmenį, vaiką ar draugą.

Nors teorinė *gyvūno – kaip kompaniono* perspektyva neneigia, kad gyvūnas gali atlikti tam tikras funkcijas ar tarnauti žmogui, kompaniono konceptas reikalauja abipusės pagarbos (Haraway, 2016, p. 131). Objektifikavimo praktikos to neatspindi, atrodo, kad gyvūnas nėra matomas kaip atskiras aktantas, jo atliekamos funkcijos iškeliamos aukščiau jo veiklumo. Nors augintinis čia ir nėra

sužmoginamas, matomas kitas kraštutinumas – nuvertinama jo gyvūniška prigimtis, taip ryši apribojant daikto – savininko santykių.

5.4. Gyvūno unikalizavimas

Gyvūno unikalizavimo kategorija jungia alternatyvų požiūrį sužmoginimui pateikiančius įrašus, tačiau jos turinys smarkiai skiriasi ir nuo gyvūno objektifikavimo. Paskutinei kategorijai priskirtuose įrašuose galime pastebėti užuominas į Haraway aprašytą pagarbą gyvūno poreikiams bei unikalaus augintinio veiklumo vertinimą. Nors tokie elementai įrašuose yra tik užuominos ir įrašams dažnai dar trūksta kompleksiško požiūrio demonstravimo aiškumo (o ir pačių įrašų šioje kategorijoje – mažiausiai), jie nurodo, kad bent daliai šeiminių priimtina tokia mąstymo kryptis.

5.4.1. Gyvūniškų poreikių prioretizavimas

Vienas aiškiausių būdų atskirti šį požiūrį nuo sužmoginimo – per šeiminių pastangą suprasti, kas geriausia augintiniui kaip prigimtiniam gyvūnui. Pavyzdžiui, viena šeiminkė dalijasi išsūkiu su kate kraustantis iš buto į naują namą. Nors įrašo autorė baiminasi, kad nepratusi augintinė gali pabėgti, jai „*norėtusi, kad ir ji (katė) pajustų kitokį gyvenimą*“. Gyvūno prigimtį gyventi lauke moteris ne tik supranta, bet galbūt net sureikšmina labiau nei nepatogumus, kuriuos tai sukels jai pačiai.

5.4.2. Veiklų kartu vaizdavimas

Keliuose įrašuose šeiminkai dalijasi nuotraukomis, kuriose vykdomos įvairios veiklos su augintiniais – kartu su šunimi einama pasivaikščioti gamtoje, važiuojama į paplūdimį. Tai daroma su mintimi, kad gyvūnui reikia fizinio judesio ar didesnės erdvės.

Svarbu, kad tai veiksmai, kuriuos augintiniui atlikti yra natūralu, nes šunys iš tikrųjų bėgioja, plaukioja ar kasa duobes smėlyje, šeiminkams nereikia projektuoti jiems jokių žmogiškų sugebėjimų, kad įprasmintų laiką drauge.

5.4.3. Tiesioginis gyvūno prigimtės unikalumo aprašymas

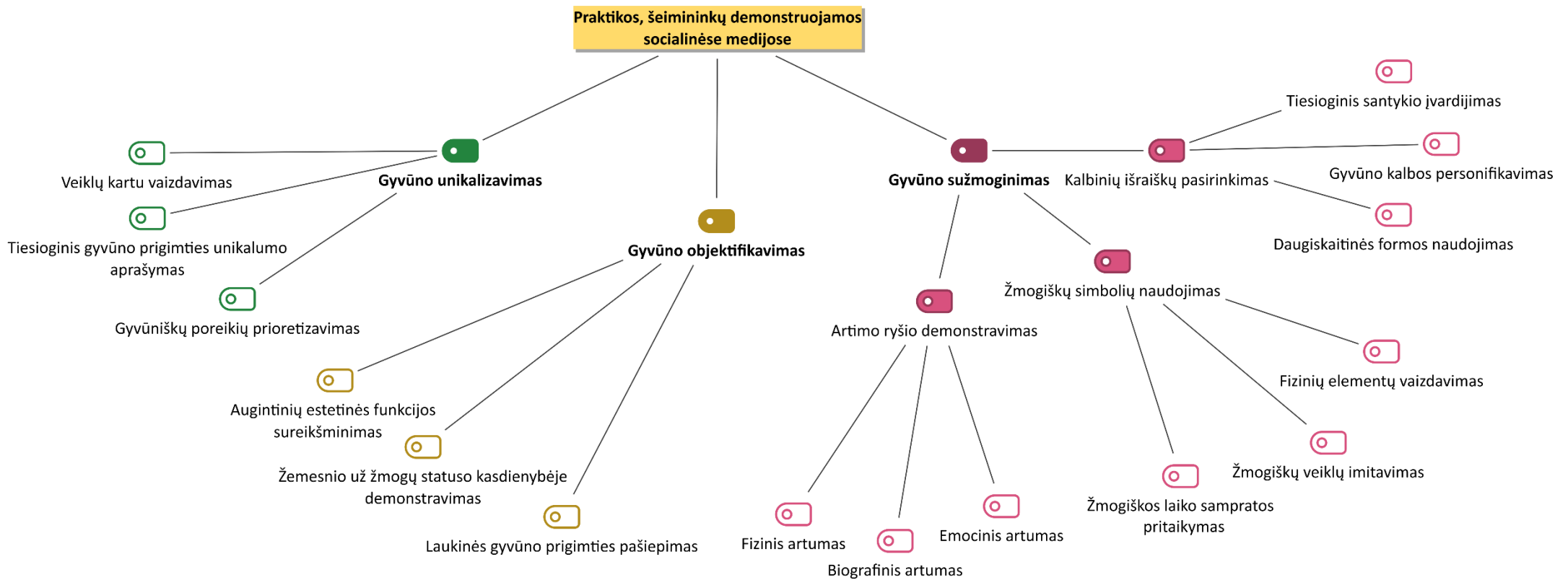
Galiausiai, kartais įrašų autoriai patys tiesiogiai pamini, kad gyvūno unikalumas ir slypi jų gyvūniškoje prigimtyje:

(Katės vardas) - ypatinga. Visus taip vadinu, nes jie gyvūnai, jie ypatingi vien savo egzistavimu.

Taip itin aiškiai išreiškiamas požiūris, kad gyvūnas neturi būti sužmoginamas, jog su juo mezgamas ryšys būtų prasmingas.

Šios kategorijos praktikos iš tiesų primena teorinę *gyvūno – kaip kompaniono* perspektyvą. Priskirti įrašai nesieja gyvūnų su konkrečiais žmogiškais šeimos vaidmenimis ir ryšį demonstruoja savaip. Toks kontaktas nėra nei tėvo-vaiko, nei savininko-daikto, tad labiausiai siejasi būtent su kompaniono sąvoka (Haraway, 2023, p. 51).

Vis dėlto, socialinių tinklų analizė leidžia matyti tik tas unikalizavimo, objektifikavimo ar sužmoginimo praktikas, kurias šeimininkai pasirenka demonstruoti. Verta atkreipti dėmesį į tai, kad kai kurie įrašai nebūtinai atspindi pilną jų autorių požiūrį į savo augintinius bei dažniausiai nepaaiškina, kas tai lemia. Dėl to pasitelktas dar vienas – grupinių diskusijų metodas, kuris labiau praplečia socialinių tinklų analizėje matomų vaidmenų įvairovę bei leidžia įsigilinti į tai, kas Facebook įrašuose galbūt lieka žinoma tik pačiam autoriui. Tolimesnėje analizėje išryškėja ne tik žodžių, naudojamų santykiui įvardyti, bet ir juose paslėptų prasmų svarba bei priskiriamų vaidmenų ir atliekamų praktikų sąsajos.

1 pav. Praktikų, demonstruojamų socialinėse medijose, kodų medis

6. SANTYKIO SU AUGINTINIŲ SAMPRATŲ IR PRAKTIKŲ SĄSAJOS

6.1. Duomenų rinkimo ir analizės metodai

Iš viso įvykdytos 4 fokusuotos grupinės diskusijos, kurių dalyviai buvo Lietuvoje gyvenantys žmonės, laikantys (arba kada nors laikę) nors vieną naminių augintinių. Dalyvių paieška vykdyta pagal kvietimą, kuriuo buvo pasidalinta gyvūnų šeimininkų grupėse Facebook socialiniame tinkle. Nors į kvietimą grupių nariai reagavo tikrai aktyviai, neišvengta keleto iššūkių. Visų pirma, smarkiai dominavo moterys. Tai nėra netikėta, nes ir statistinė analizė rodo, kad dažniau augintinių Lietuvoje laiko moterys. Visgi, siekis atspindėti kuo platesnę požiūrių įvairovę verčia netolygų pasiskirstymą tarp informantų laikyti nedideliu tyrimo ribotumu. Antras iššūkis kilo jau pradėjus organizuoti diskusijas – pirmose trijose diskusijose dalyvavę šeimininkai atskleidė, kad neturi vaikų, kas tikrai smarkiai gali keisti jų perspektyvą augintinio atžvilgiu. Dėl to, kvietimu grupėse buvo pasidalyta dar kartą, tik šį kartą pridėtas ir vaikų turėjimo kriterijus. Tokiu būdu pavyko pasiekti dar keletą informantų ir ketvirtojoje diskusijoje dalyvavo tik augintinių laikantys, vaikų turintys asmenys. Bendrai, kiekvienoje diskusijoje dalyvavo 3-4 informantai (iš viso 15 dalyvių), diskusijos vykdytos Microsoft Teams platformoje, jų trukmė – nuo 1 valandos iki 2 valandų. Visi diskusijų dalyviai pasirašė VU SSDI ir UMI atitikties mokslinių tyrimų etikai komiteto patvirtintus sutikimus dalyvauti, o jų vardai citatose dėl anonimiškumo yra pakeisti autorės priskirtais vardais.

7 lentelė. Diskusijų dalyvių charakteristikos

Lytis	Amžiaus vid.	Ar turi vaikų?	Laikomi (laikyti) augintiniai
12 moterų, 3 vyrai	34 (20-53) metai	4 turi, 11 neturi	Šunys, katės, papūgos, driežai, vėžlys, žiurkės, pelės, žiurkėnai, žuvis

Diskusijose pritaikytas skatinimo nuotraukomis metodas. Kadangi fokus grupės diskusijos pasitelktos kaip papildančios jau atliktą socialinių medijų turinio analizę, jose naudotos nuotraukos atspindėjo Facebook grupėse analizuotus įrašus bei teorinėje dalyje aptariamas idėjas. Dėl etiškumo nuotraukose matomi įrašai buvo sukurti pačios darbo autorės, tačiau įtraukė aspektus, socialinių medijų analizėje išskirtus kaip aktualius tikruose įrašuose Facebook grupėse. Informantų buvo prašoma pasidalinti savo mintimis apie kiekvieną nuotrauką ir tekstą įrašė, kas, kitaip nei iš anksto suformuoti klausimai, leido dalyviams patiems spręsti, į ką kreipti daugiausia dėmesio, kas jiems svarbiausia, įdomiausia. Tradiciškai dažniau naudojamų žodinių klausimų buvo tik keletas, jie pasitelkti kaip labiau vizualinę medžiagą papildantis įrankis. Taigi, tokį metodą galima laikyti

eksperimentiniu (naujovišku, nebandytu, o ne paremtu eksperimento metodais) ne tik dėl to, kad augintinių temos tyrimuose grupinės diskusijos naudojamos rečiau nei individualūs interviu, bet ir dėl pačių diskusijų formos įtraukiant socialinių medijų įrašus.

Fokusuotų grupinių diskusijų išrašai koduoti MAXQDA programa, atlikta turinio analizė. Pradžioje diskusijų medžiagai smulkūs kodai priskirti pagal aspektus, kuriais informantai turėjo labiausiai skirtingus požiūrius, nesutarė. Vėliau atskiri aspektai bei diskusijose aptartos praktikos buvo susieti su dedukciškai suformuotomis trimis pagrindinėmis augintinio sampratų kategorijomis, analogiškais teorinėje dalyje aprašytoms perspektyvoms: *Gyvūnas – šeimos narys*, *Gyvūnas – draugas*, *Gyvūnas – kompanionas*. Požiūrio įvairovės skyrelyje apžvelgiama, kokie diskusijų aspektai buvo ryškiausi, daugiausiai aptarti bei labiausiai atskleidė informantų požiūrių įvairovę. Kategorijų dalyje aptariama, kaip informantų santykio su augintiniais sampratos siejasi su teorinių prieigų perspektyvų elementais bei būdingomis praktikomis. Keletas elementų į teorines kategorijas netiko, tad iš jų suformuota ketvirtoji papildanti kategorija *Gyvūnas – tapatybės dalis*.

6.2. Šeimininkų požiūrių įvairovė

Nuotraukos, vaizduojančios interneto įrašus, buvo kuriamos pagal temas, kuriomis autorė siekė pasikalbėti su diskusijų dalyviais. Visgi, skatinimo nuotraukomis metodas visuomet suteikia nemažai kontrolės patiems informantams, tad realybėje pokalbio temos tikrai skyrėsi nuo autorės planuotų. Kadangi tai yra tokio eksperimentinio metodo vertės dalis, ir analizės dalys formuotos labiau pagal diskusijų išrašus. Pokalbis apie kai kuriuos aspektus užsimezgė dėl ko nors, ką paminėjo kitas dalyvis ar dalyvė, todėl ne visos citatos susietos su nuotraukomis.

6.2.1. Artumo praktikos – tarp įprasta ir nepriimtina

Labai ryškios diskusijose bei svarbios susiejimui su santykio sampratomis yra artumo praktikos. Nors Morgan skirsto artumą į fizinį, emocinį bei biografinį, diskusijose daugiau dėmesio skiriama būtent pirmiesiems dviem tipams.

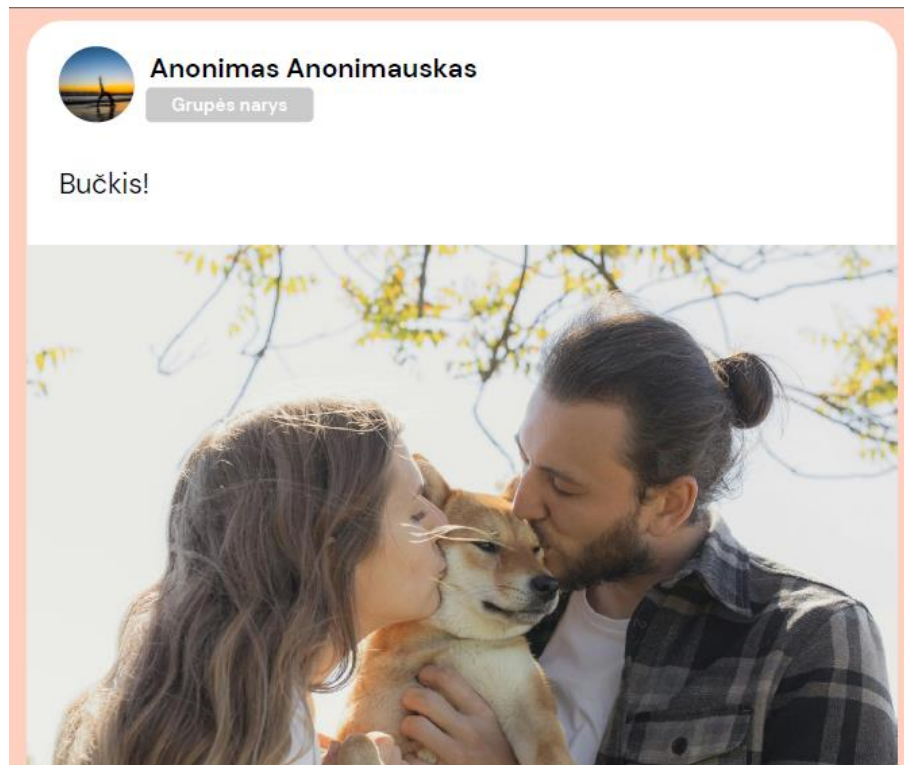
Fiziniu artumu laikomas artimas fizinis kontaktas ir intymių erdvių, pavyzdžiui, lovos dalijimasis. Tokia ir panašios situacijos buvo pateiktos informantams ir pirmuose vizualuose (2 pav., 3 pav., 4 pav.).

2 pav. Fizinis artumas per erdves

3 pav. Fizinis artumas per maistą

4 pav. Tiesioginis fizinis artumas

Demonstruojamas fizinis kontaktas diskusijų dalyviams tikrai sukėlė skirtingas reakcijas. Jų atžvilgiu informantus galima padalinti į dvi gan aiškias grupes. Daliai informantų dalytis tokiomis erdvėmis su augintiniu atrodo natūralu, jie net mano, kad taip elgiasi visi šeimininkai:

Aš vis tiek suprantu, kad vis tiek dauguma gyvūnų miega kartu su šeimininku lovoj, tiek mano abidvi kalės irgi, kai tik aš atsigulu į lovą, tai taip pat staigiai prisistatoma. Tai čia yra normalu. Tiesiog, kai tu augini gyvūną ir tiek. (Gintarė, 25)

Dažniausiai šiems šeimininkams priimtinas ir tiesioginis, dar artimesnis fizinis kontaktas:

Dėl bučkio tai viskas puiku, bučiuojam visus ir ne po vieną kart per dieną. (Kotryna, 21)

Priešingai į fizinį kontaktą reaguojanti diskusijų dalyvių dalis taip pat išreiškia stiprią poziciją. Nors tai visai nereiškia, kad jie nekuria su gyvūnu artimo santykio, fizinis artumas jiems yra net šiek tiek atstumiantis:

Žodžiu, man, man, aš biški kitaip, nes manau, aš nepalaikau bučiavimo. Kažkaip nežinau, man man tiesiog ten atrodo labai jeigu, jeigu šuo kambary gyvena, tai gal kažkiek švaresnis. Gal nėra tiek problemų, bet jei būna šuo lauke gyvena ar vedžioja, dažnai būna kur vedžioja kas, tai pauosto kokią nors ten išmatas, kažką, ten eina voliotis, kur turi ten ar kažką tokio. Tai gal

ne, nesimato iš iš šalies, bet kažkaip irgi daug daug ligų gali pasigaut ir ne, ne, ne, nepalaikau daug bučiavimo šunio ir taip toliau. (Aivaras, 20)

Tad fizinis artumas tikrai nėra praktika, būdinga visiems augintinius laikantiems žmonėms, bet savo požiūrį į tokį kontaktą su augintiniu informantai apibrėžia gana aiškiai, vieniems tai visiškai įprasta, kitiems – tiesiog nepatrauklu, nepatogu. Šiek tiek kompleksiškesnės analizės reikalauja emocinio artumo praktikos.

Tam tikru emocinio artumo lygiu pasižymi visi informantai, nes jie jau dalyvauja diskusijoje, kalba apie savo augintinius, vadinasi, jiems augintiniai yra svarbūs. Tačiau vieni iš jų emocinį artumą, prisirišimą savo augintiniams jaučia ryškiau, beveik prilygina santykį savo žmogiškiems ryšiams, kitiems augintinis vis dėlto nėra toks artimas kaip žmonės.

Būtent tik emocinio ryšio temai atspindėti nebuvo skirta nei viena konkreti iliustracija, nes tikėtasi, kad šią temą informantai iškels patys, atsakydami į kitus klausimus ar kalbėdami apie kitas iliustracijas. Be to, socialinėse medijose prisirišimo tema labiausiai atspindėta įrašuose apie augintinių praradimą. Kurti tokius įrašus, imituojančius skaudžias patirtis, darbo autorei neatrodė etiška, tad pasidalinti šia tema buvo kviečiama tik žodžiu.

Facebook įrašų imitacijų čia, atrodo, nepritrūko, nes emocinio artumo aspektas atsiskleidė gan plačiai. Kaip ir soc. medijose, ryšį pabrėžiantys informantai naudoja įvairias kalbines formas, pavyzdžiui, vadina savo augintinius „*visu pasauliu*“, mini, kad juos labai myli. Atrodo, kad suprasti emocinio artumo lygį savo augintiniams leidžia palyginimas su jausmais, jaučiamais žmonėms:

Tai tikrai yra šeimos nariai. Ir kai tikrai kažkas vyksta, tai mes jaudinamės ne ką mažiau negu už save arba už savo šeimos kitą narį. Turiu omeny žmogų. (Kotryna, 21)

Ir, iš tiesų, ypatingai daug apie emocinį prisirišimą dar daugiau atsiskleidžia informantams atsakant į klausimą apie gyvūnų praradimus. Nors ir buvo paminėta, kad šia jautria tema kalbėtis tikrai neprivalome, savo skaudžiais išgyvenimais informantai dalijosi atvirai, neslėpdami ašarų. Net ir niekada nepraradę augintinio praeityje šeimnininkai pasakojo, kad net sunku pagalvoti, jog kažkada dabartinį augintinį teks paleisti:

Jau bijau, žinokit, tos dienos, kai reikės savo katiną paleisti, va ten tada tai bus tikrai, bet dabar net skaudu pag, net sunku pagalvoti, vis, viskas, ašaros kaupėsi ir net sunku apie tai nu net pamąstyti, norisi, kad jis gyventų ilgai ilgai. (Milda, 27)

Kai kurie informantai, susidūrę su augintinio mirtimi, dalijosi, kad toks praradimas sukėlė ir tam tikrą savirefleksiją, atskleidusią, kad su gyvūnu galima užmegzti santykį, stipresnį už kai kuriuos

žmogiškus ryšius. Įdomu, kad tai vienam dalyviui net kėlė tam tikrą kaltės jausmą, lyg tai vertybiškai nėra priimtina:

Kačiuko man buvo žymiai žymiai labiau gaila nei žmogaus, bet čia grynai ryšiai saviti, santykiai tokie keisti. Ir kaip tik susidūriau su tuo ir dar biški taip pasigraūžiau. Na, kaip aš taip? Kaip čia taip, kad kačiuko labiau gaila negu žmogaus. Bet pasirodo, būna ir taip. (Robertas, 52)

Tai ir vėl atspindi augintinio ir žmogaus lyginimą, tik per jį kartais suvokiama, koks artimas ryšys sieja augintinį ir šeimininką.

Ir, visgi, kai kurie diskusijų dalyviai pažymėjo, kad tokio artimo emocinio ryšio su augintiniais nemano turintys, gyvūnas auginamas labiau dėl smagios kompanijos palaikymo. Tie, kuriems artumas su gyvūnu nėra toks svarbus, tai irgi pateikia būtent per tai, kad augintinis tiesiog nėra toks artimas kaip žmonės:

Labiau santykiai tai reiškia, nu, kompaniją. Gyvūnai daug ką reiškia ir tuom rūpinamės, bet aplamai gyvūnai taip ant hierarchijos. Ne, nelabai sakyčiau, kad labai, tai vis tiek yra gyvūnas, irgi rūpinamės, bet labiau tokie kaip kompanijos palaikymas, šiaip faina turėt, pabūt kartu, taip. (Aivaras, 20)

Žemesnis emocinio artumo lygmuo sukuria hierarchiją. Arba, atvirkščiai, hierarchija neleidžia užsimegzti stipriam emociniam ryšiui:

[...]jis su mumis visur būna, bet jis yra žemiau vaikų, pelės yra žemiau šunų. Tas toksai, kaip sakant, kiekvienas yra... Pas mus eina mes, kaip sakant, su visa šeima, vaikai, kaip sakant, kartu. Paskui eina šunys ir paskui pelės. (Agnė, 41)

Taigi, emocinis artumas su augintiniu nuolat lyginamas su artumu su žmonėmis, draugais bei šeimos nariais. Tai liudija, kad artumo su gyvūnu praktikos iš tikrųjų yra priskirtinos daliniam sužmoginimui. Fiziniam artumui toks palyginimas netaikomas, galbūt todėl informantai visai nebūtinai vienodai teigiamai ar neigiamai žvelgia į skirtingas artumo rūšis, vieniems priimtinesnis vienas, kitiems kitas artimo ryšio kūrimo būdas.

6.2.2. Meilė ar pagarba?

Su artumo praktikomis glaudžiai susijusi bei teorinėje dalyje aprašyta besąlyginės meilės bei pagarbos tarp augintinio ir šeimininko skirtis buvo aspektas, į kurį tikėtasi atkreipti informantų dėmesį dar viena nuotrauka (5 pav.).

Anonimas Anonimauskas

Grupės narys

Mūsų šeimos narys. Man jis kaip vaikas, visada šalia ir myli besąlygiškai. Grįžti namo ir laukia, iškart nusiramini.

5 pav. Besąlygiška meilė

Informantų požiūriai pasidalijo ne tik meilės besąlygiškumo, bet ir gyvūno gebėjimo mylėti apskritai, klausimu. Didelė dalis šeimininkų tiki, kad augintiniai gali mylėti ir demonstruoti meilę panašiai kaip ir žmonės:

Esu šitos nuomonės, kad jeigu gyvūnas nemylėtų arba jam būtų blogai prie to žmogaus, jis prie jo neitų. Jis nesiglaustytų. (Milda, 27)

Aš galvoju, kad jaučia. Skirtingai kaip ir žmonės yra labai skirtingi, kaip asmenybės. Jie vienas gal mažiau, kitas daugiau yra toks, kur tau į akis žiūri. Ir tiesiog tu matai, kad savo sielos tas gyvūnas yra (Justina, 53)

Kai kuriems iš jų priimtina ir besąlygiškos meilės idėja. Tikima, kad ne tik šeimininkas, bet ir augintinis jaučia tokias emocijas:

Šunys tai turbūt daug žmonių myli, bet nu, aš jaučiu tą besąlygiškumą jos ir kaip jinai mūsų šeimos, šeimos narius myli ir taip toliau. Tai, manau, čia toks abipusis besąlygiškumas mūsų bent jau namuose. (Toma, 23)

Besąlygiškumas matomas ir vėl aktualiame palyginime su žmonėmis. Pabrėžiama, kad gyvūnai neišduoda ir nemeluoja, kitaip nei žmonės:

Bent jau man taip atrodo, ir šuo tau nesusmeigs nugaros, į nugarą peilio, kaip tavo artimas, draugas ar dar kažkas tokio, tai gal ir ta meilė irgi parodoma kaip besąlygiška? Tiesiog tiek. (Aistė, 26)

Tiesa, gyvūno meilės samprata tokiu atveju labiau grindžiama ne dalykais, kuriuos jis daro, o dalykais, kurių jis daryti biologiškai nelabai ir gali, pavyzdžiui, meluoti ar apgaudinėti.

Kita dalis, kuriai priskirtini tik keli diskusijų dalyviai, yra linkę abejoti, ar augintiniai geba jausti meilės jausmą, arba bent kelia klausimą dėl jos besąlygiškumo. Tai dažnai siejama su pasirinkimu, savanoriškumu būti santykiyje. Tai, kad augintinis negali rinktis, ar būti su šiuo, ar su kitu šeimininku, lemia požiūrį, kad gyvūno meilė ne tokia, kokią mes įsivaizduojame:

Nežinau, kiek tai meilė, tai labiau aš manau, kad yra prisirišimas ir labiau yra pripratimas prie vieno tokio. Aš nežinau, kiek ten tos meilės pas šunį yra. Aš manau, kad labiau yra prisirišimas to šuns, labiau, kad jis pripratęs ir tiesiog nieko kito nežino. (Agnė, 41)

Tai, pavyzdžiui, su šuniu jisai gal ir į lauką išeina, bet jisai irgi daugiau šeimininkų neturi. Tai toksai, kai pasirinkimo neturi iš ko, ką mylėt nu tai gal turbūt ir myli tai, bet pats nesakau, kad čia besąlygiškai myli, nes toksai apribotas, apribota augintinio pasaulėžiūra yra iš esmės. (Viktoras, 29)

Ir, vis dėlto, daugeliui informantų meilės ir net besąlygiškos meilės idėja (neigiamai vertinama filosofės Haraway teorijose) užgožia pagarbos jausmą augintiniui kaip rūšiai ar individualiam gyvūnui. O tai, kad augintinis vertinamas per žmogiškų santykių praktikas, net jei ir pabrėžiama, kad jis jų neatlieka, pavyzdžiui, nemeluoja, vėl sufleruoja apie tai, kad diskusijų dalyviai į augintinius žvelgia per sužmoginimo prizmę.

6.2.3. (Ne)lygūs partneriai

Rūšių santykis ir lygiavertiškumas yra klausimas, ne visada telpantis į naminio augintinio ir šeimininko sąveikų temą. Nors visos pateiktos iliustracijos (6 pav., 7 pav.) vaizduoja būtent naminius gyvūnus, diskusijose šiek tiek atsiskleidžia ir informantų požiūris į visus gyvūnus apskritai.

6 pav. Šunys profesionalai: policijos šuo

7 pav. Šunys profesionalai: šuo vedlys

Iliustracijos parinktos su tikslu šiek tiek paskatinti dalyvius pasvarstyti, ar augintiniai, kurie atlieka svarbius darbus, gali būti matomi kaip lygiaverčiai veikėjai bei partneriai kuriamame santykiyje. Kai kurie gyvūniški kontekstai, kurie atrodė gan svarbūs lygiavertiškumo klausimui, socialinėse medijose nelabai atspindimi, pavyzdžiui, dirbantys policijos šunys ar neregijų vedliai tikrai nėra dažni Facebook vaizdai. Dėl to ir iliustracijos soc. medijų įrašo šiuo atveju nevaizduoja.

Diskutuodami labiau mikro lygmenyje, lygiavertiškumo santykiyje su būtent savo augintiniu aspektu diskusijų dalyviai pasidalija į skirtingas grupes. Vieni aiškiai pabrėžia, kad augintinio ir žmogaus santykis yra abipusis darbas, kur abu dalyviai atlieka svarbų vaidmenį:

Nes viskam reikia darbo ir tam pačiam santykiui su augintiniu, kad augintinis turi prie tavęs priprasti ar tu prie augintinio, tai abipusis darbas turėtų būt, o ne taip, kad kažkas man nepatiko, ai ne, atiduosiu, pasiimsiu kitą, gal kitas geriau bus, taip nebūna, visur reikia tam tikro įdirbio. (Roma, 40)

Ši informantų grupė yra linkusi žavėtis šunimis profesionalais, kurie, pavyzdžiui, yra aklųjų vedliai ar policijos šunys. Viena informantė dalijosi ir savo asmenine patirtimi, koks svarbus terapinis augintinis yra jos gyvenime:

Tuomet pas mane atsirado šuo labradorė, labradorų retriverė grynaveislė (šuns vardas), ji buvo piršta iš veislyno kaip terapinis šuo, kadangi aš turiu tam tikrų sveikatos problemų. Tai jina man labai gyvenime padeda su tuo susitvarkyti ir dėka jos aš šiai dienai stoviu ant kojų. (Gintarė, 25)

Kita grupė atvirkščiai pabrėžė, kad gyvūnas visgi nėra lygiavertis jų santykio dalyvis:

Ir tai yra pirmiausia tas santykis. Jis nėra lygiavertis, vis tiek tu esi šeimininkas, tu esi už jį atsakingas ir tu juo rūpiniesi taip, kaip gali geriausia tą dieną tuo metu. Bet taip, santykis yra svarbus, bet jis nėra lygiavertis. (Ineta, 47)

Ir platesniu lygmeniu ši informantų grupė aiškiai įvardijo, kad bet kokio gyvūno gyvybė visgi niekad nėra lygiai tokia vertinga kaip šeimininko ar kito žmogaus gyvybė:

Sakau ir vaikams, aiškinu, matai ant ledo, neik. Tai yra pavojinga. Tai yra, tai yra man tu esi svarbesnis negu, negu bet koks šuniukas, kačiukas ar kažkas, net jeigu ir savas. Sakau. Ne, tai tas ir parodo, parodo tas paraleles. Ten, kai ten vienas, ten aš irgi, kitas, pagalvoju, o ten kažkas ėjo į upę, įlūžo ir nuskendo kartu su tuo šunimi ar kažkas panašiai, kaip buvo pernai, man atrodo, ten kažkas upėje, ten šunį gelbėjo ir nuskendo. Kiekvieną kartą aš galvoju, ar aš

šokčiau? Aš turbūt nešokčiau į upę to šuns gelbėti. Na, bet čia kiekvieno prioritetas. Aš turbūt gaisrinei skambinsiu greičiau, negu pati į upę šokčiau šuns savo gelbėt, nes vis tiek galvoji, kad yra, vaiko, vaiko, tikėtina, taip. Bet, nu, šuns ne. (Agnė, 41)

Tad mikro lygmuo – požiūris į savo ir augintinio lygiavertiškumą asmeninio ryšio kurime yra smarkiai susijęs ir su požiūriu į gyvūnų bei žmonių lygiavertiškumą makro lygmeniu.

6.2.4. Žmogus-gyvūnas-žaislas

Į kitus aspektus įsiliejančios sužmoginimo praktikos ir objektifikavimo praktikos socialinių medijų analizės dalyje pateikiamos kaip priešingos. Visgi, kitaip nei socialinių medijų įrašuose, diskusijų informantų pasidalinimuose per visą diskusiją nebuvo susitelkiama tik į vieną aptariamą praktiką. Dėl to, daug pasidalytų (o tokiu būdu ir demonstruojamų) praktikų kartais prieštarauja jų griežtam skirstymui į objektifikavimą ir sužmoginimą. Iš tikrųjų, išaiškėja, kad objektifikavimas ir sužmoginimas kartais gali būti labiau susiję nei priešingi požiūriai.

Socialinėse medijose dažnai matoma žmogiškų simbolių, tiek materialių – drabužių, dekoracijų, tiek nematerialių – pavyzdžiui, augintinių įtraukimo į gimtadienių, švenčių minėjimą, kalbos išraiškų, tema (8 pav., 9 pav.) tarp informantų irgi sukėlė įvairias reakcijas.

8 pav. Šventės ir dekoracijos

9 pav. Personifikacija

Dalis informantų mėgsta gyvūnams priskirti socialiai įprasmintus žmogiškus simbolius, mini jų gimtadienius ar kitas šventes:

Mes ir keliame visų metų nuotraukas, ten sveikiname, nes vis tiek gimtadienis, tuo labiau, kai dabar jau joms yra nemažai metų, tai jau tikrai švenčiam gimtadienius. Taip, kad tikrai šuo pasidžiaugtų ir pats, kad čia jo kažkokia ypatinga diena, nes jisai kaip ir nesup, kaip ir nesuvokia, kad čia yra jo gimtadienis, bet vis tiek jam tai yra ypatinga diena, tuo labiau, kai gauna kokių nors ten torčiuką iš iš iš skaniukų ir iš iš konservų padarytą ar dar kokį nors kaspinėlį užrišom. Galbūt tas, tai tuo labiau būna labai patenkintas. (Kotryna, 21)

Sužmoginimas jaučiamas ir kasdienėje kalboje, kaip ir socialinėse medijose, informantai priskiria augintiniams žmogiškus veiksmus. Pasak kai kurių informantų, tai padeda jiems kurti ryšį, net jei jie supranta, kad tokie veiksmai prasmingi tik žmogui:

Galbūt vat tą ryšį parodo? Kad tai, ką mes patys mėgstame, įsivaizduojame, kad ir mūsų augintinis mėgsta, bet bent jau psichologiškai. Galbūt bandome pritempti, kad va mėgsta, sakykim, aš šiaudus tvarkau, tai jinai šalia būna, ten kažką pagraučia tuos pačius šiaudus. Nu ne karvutė gi, neės tų šiaudų, bet vis tiek man kažkaip tai, o va, man patinka, jai patinka. (Roma, 40)

Keli informantai mini, kad yra savo augintiniams sukūrę Instagram anketas, į kurias kelia nuotraukas arba darosi profesionalias fotosesijas su gyvūnais. Ir nors tai yra žmogiški atributai, atsiskleidžia, kad daugiau prasmės tai tikrai teikia patiems šeimnininkams, gyvūno poreikiai šiame procese net gali būti ignoruojami:

Prisižaidi viską, prisižaidi visko. Kaip sakant, ten mes ir Helovyną aprengiam. Įdedi post'ą koki, ten tiesiog kelias minutes, kad tas šuo sėdės aprengtas, nenumirs. (Agnė, 41)

Augintinis tokiose situacijose įgauna ne tik žmogišką, bet ir daiktišką žaislo vaidmenį. Toks objektifikavimas subtilus, gal net nejaučiamas pačiam objektifikuojančiajam, tačiau vis tiek objektifikavimas. Įdomu, kad kitokios objektifikuojančios praktikos ir tiems patiems informantams yra nepriimtinos. Tą atskleisti padėjo dar kelios, gana kontrastuojančios iliustracijos (10 pav., 11 pav.).

10 pav. „Prie būdos“

11 pav. Parodos

Nei vienas diskusijų informantas nepalaiko šuns laikymo prie grandinės. Tai vadina atgyvenusiu reiškiniu, apibūdina kaip „antžmogio“ arba „nehumanišką“ elgesį. Vartojami žodžiai atkreipia dėmesį ir į tai, kad priešingas elgesys (tiesa, nevisai aišku, koks jis) būtų žmogiškas, tad gerbti kitą gyvybę, gal net kitą rūšį informantams atrodo žmogaus savybė.

Neteisingu objektifikavimu tie patys informantai kartais laiko ir mažiau juos liūdinančias, bet, tarsi, neteisingas praktikas, pavyzdžiui, daug „grožio“ procedūrų augintiniams reikalaujančias parodas, konkursus. Pasak jų, augintinis neturėtų „gyventi dėl kailio“, jam turi būti patogų:

Va, man, beje, šitas variantas irgi totaliai baisu, nes šitie labai sunkiai gyvena, mano yra nukirptas visą laiką trumpo plauko ir kad būtų patogų. (Justina, 53)

Tad primityvesnės, galbūt įprastai objektifikavimu, sudaiktinimu laikomos praktikos kaip šuns laikymas prie būdos tik dėl savo saugumo ar net parodos, keliančios klausimų dėl augintinio gerovės beveik vienbalsiai informantų laikomos moraliai neteisingomis. Tačiau jas keičia kitokios, kartu ir sužmoginimui, ir objektifikavimui priskirtinos praktikos, kurios priartina augintinius (o gal ir gyvūnus apskritai) ne tik prie žmogiškų veikėjų, bet ir prie labai daiktiškų, savo poreikių neturinčių žaislų.

6.3. Santykio su augintiniu sampratos

Teorijoje išskirtos perspektyvos įvardija ne tik šeimininko ir jo augintinio santykį, bet ir parodo, kaip gali būti suprantamas santykis su gyvūnu apskritai, nebūtinai naminiu. Savo santykio su augintiniu samprata laikomi ir tiesioginiai augintinio vaidmens įvardijimai. Kategorijose analizuojama, kaip kiekviena santykio samprata susijusi su atliekamomis praktikomis bei jau aprašytais požiūrio aspektais, atsiskleidusiais diskusijose.

6.3.1. Gyvūnas – šeimos narys

Turbūt dažniausia perspektyva sociologiniuose tyrimuose augintinių tema yra būtent gyvūno kaip šeimos nario perspektyva. Ryškiausiai gyvūno kaip šeimos nario samprata atsiskleidžia ir diskusijose. Kai kurie diskusijų dalyviai savo augintinius tikrai laiko šeimos nariais bei tai aiškiai įvardija. Informantai dalijasi ir kasdienėmis, pasikartojančiomis praktikomis, kurios, pasak Morgan teorijos, gali kurti šeiminių santykį ir bendrystę per ritualus:

Tu turi kažkokių jo ritualus, kaip mes lauke vaikštome, vaikstom, kai jau reikia namo, aš turiu tada mesti jam ką nors, kad ir savo pirštinę. Ir tada jis įsikanda, eina ir mes, su pasididžiavimu neša, ir aš tokia, va čia yra mūsų toksai bendras kažkas tokio, kaip su kitais žmonėmis, su kuriais netgi gal bučiuojasi, bet to nedaro. Nu tokie mieli niuansai su juo. (Justina, 53)

Apie gyvūnus mąstoma ne tik kasdieniuose, bet ir neįprastuose, kriziniuose kontekstuose. Pavyzdžiui, jaučiant karo pavojaus riziką, įsigyjami specialūs krepšiai, kad bėgant ir augintiniai nebūtų palikti. Kartais ir pats augintinio atsiradimas net gali būti mistifikuojamas, priimamas kaip ženklas, kuris suteikia augintiniui dar kitokią prasmę šeimoje, siejant gyvūną su išėjusiais žmogiškais šeimos nariais:

[...] ir tas šuo, kaip priklydo, tai tą dieną buvo lygiai 20 metų, kai mamos senelis numiręs, tai mama sako, čia gal koks tai kaip ženklas? (Jolanta, 38)

Remiantis šeimos praktikų teorinėmis idėjomis, gali būti keliamas klausimas – kiek požiūris į tradiciškai šeiminiėmis laikomas praktikas, pavyzdžiui, artumą yra susijęs su tuo, kad augintiniui (ne)suteikiamas šeimos nario statusas.

Diskusijose atsiskleidžia, kad tarp artumo praktikų ir augintinio laikymo šeimos nariu iš tiesų yra sąsajų. Fizinis artumas priimtinesnis atrodo būtent tiems informantams, kurie laiko augintinį šeimos nariu. Pavyzdžiui, viena informantė dalijosi, kad tai, jog augintinis kontaktuoja su žmoniu maistu yra natūralu, nes jis šeimos narys:

Man gyvūnai yra šeimos nariai, tai čia yra šeimos narys ir aš jį lygiai taip pat gelbėsiu, kaip ir kitą šeimos narį. Tikrai neduodu iš lėkštės. Tai aš manau, kad čia nebuvo taip, kad šuo atėjo ir suvalgyt. Čia yra, nu, kontentas, padarė nuotrauką, įdėjo, parašė, kad būtų juokinga, daug patiktukų ir visa kita, o kad gyvūnai ateina pauostyti ir tyrinėti, ką mes valgom, nu, tai yra natūralu. (Algita, 40)

Tačiau tai nereiškia, kad visi šeimnininkai tai idealiai atitinka. Kai kurie diskusijų dalyviai įvardijo, kad jų augintiniai jiems tikrai yra šeima, tačiau tokiomis erdvėmis kaip lova su gyvūnais nesidalija. Juk ir ne su visais žmogiškais šeimos nariais būtinai bučiuojamasi ar miegama kartu.

Ir taip pat atvirkščiai, artimas fizinis kontaktas gali būti priimtinas ir tiems, kurie šeimos nariu augintinio neįvardija. Šiuo atveju jis labiau matomas kaip tiesiog malonumo suteikianti veikla, tad gali vykti net ir su svetimu augintiniu:

Man tai bangomis. Aš kai kada galiu būti labai toks. Sako koks tu čia šaltas, kaip čia. Atstūmi, nepriimi į lovą katės ir kažkaip ji įprato irgi, kai čia buvo kalbama apie miegojimą kartu, tai kažkaip nemiega kartu. Kai aš atsikeliu iš ryto, atbėga ir į šiltą tą vietą, kur aš miegojau, atbėga ir šildosi. Tai taip miela, bet irgi supranti, kad viskas su išskaičiavimu. Bet kai kada man taip užaina toks meilumas. Tai vat čia dar nuotraukos. Čia tik keli procentai to meilumo, kaip irgi tik taip norisi prisiglausti prie gyvūnų ir nebūtinai savo. Ir svečiuose irgi. (Robertas, 52)

Emocinis artumas susisieja ir su labiau nuošalyje likusiu biografiniu artumu, emociškai prie gyvūno prisirišę šeimnininkai jaučiasi ir dėl ilgos jų ir augintinių istorijos. Būtent laikas tampa faktoriumi, lemiančiu, kad šis šuo ar katinas skiriasi nuo bet kurio kito:

Jis man yra visas pasaulis, tas šeimos narys, nes, nu, tiesiog tu prisiriši per tuos 13 metų tu prisiriši prie augintinio ir tiesiog, nu, jis nėra tau paprastas šuo, kurį galiu pririšti, nu, kitaip sakant, paprastas gyvūnas. (Aistė, 26)

Tad diskusijos rodo, kad tiek emocinio (kartu ir biografinio), tiek fizinio artumo praktikos tikrai yra susiję su augintinio kaip šeimos nario statusu, bet, žinoma, yra ir įvairių išskirčių. Dažnai didesnis fizinis ir emocinis artumas sietinas su augintinio priskyrimu šeimai. Atrodo, kad emocinio artumo trūkumas verčia savo augintinių kaip šeimos narių statusą šeimos hierarchijoje matyti žemiau arba išvis gyvūno šeimai nepriskirti. Kaip bebūtų, šeimos nario vaidmuo nei vienam diskusijų dalyviui nesukelia itin neigiamų reakcijų, net ir kitokį požiūrį į savo santykį su augintiniu turintiems informantams nėra labai stebėtina ar nesuprantama, kad kiti augintinius priskiria šeimai. Stipresnes prieštaras galima pastebėti kalbant apie konkretaus šeimninio vaidmens pritaikymą augintiniui.

Šeimos narys, bet (ne) vaikas

Kaip ir pastebima užsienio autorių tyrimuose, diskusijų dalyviai, laikantys augintinius šeimos nariais pasidalina į dvi ryškias grupes. Vieni priskiria jiems konkrečius, analogiškus žmogiškiems šeimos vaidmenis, kiti suteikia gyvūnui unikalią, papildančią funkciją šeimoje. Diskusijose aktualus buvo tik vienas konkretus vaidmuo ir viešajame diskurse vis populiarėjantis klausimas – ar gali augintinis užimti vaiko poziciją. Siekiant išprovokuoti nuoširdžią informantų reakciją, vėl buvo pasitelkti vaizdai (12 pav.).

12 pav. Šuo-vaikas

Ir ši miela provokacija puikiai suveikė – atsiskleidė gan stiprūs požiūrių skirtumai.

Aiškiai matomą skirtį tarp informantų požiūrių paaikškinti padeda kitos Morgan aprašytos, standartiškai šeiminiėmis laikomos rūpinimosi (angl. *caring for*) bei rūpėjimo (angl. *caring about*) praktikos.

Rūpintis augintiniu – tenkinti jo fizinius poreikius, maitinti, palaikyti higieną, užtikrinti pakankamą erdvę judėti yra atsakingo šeimnininko pareiga, užtikrinama įstatymu. Ir šią pareigą atlieka visi diskusijoje dalyvavę informantai. Vis dėlto, skirtumai, susiję su vaiko vaidmens suteikimu,

išryškėja kalbant apie rūpėjimo praktikas, apie mąstymą bei jaudinimąsi dėl santykio su savo augintiniu.

Atrodo, kad vaikais savo augintinius vadinantiems diskusijų dalyviams būtent rūpi (angl. *caring about*) ne tik augintinio gerovė, bet ir tai, kaip pats gyvūnas suvokia šeimnininką:

Na, ir jiems norėtųsi tikėti, kad daugiau negu vergas, ar tiesiog kažkokia dvikojė beždžionė, kuri tenkina visus mano poreikius, irgi norisi tikėti, kad tai yra, aš jiems irgi esu kaip šeima, šeima-gauja. Nežinau, tiesiog gal mato irgi kaip vieną didelę, vieną didelę beplaukę katę ar keistą vėžlį ar dar čia kažką? Bet nu, kad priimtų tai kaip irgi, kaip, kaip savo, kaip savo.
(Milda, 27)

Šie šeimnininkai jaučia ir supranta, kad ne visiems aplinkiniams gali būti priimtina gyvūnams suteikti vaiko įvardį, kas rodo, jog su tokiu požiūriu ir aplinkinių smerkimu informantams galbūt jau yra tekę susidurti:

Ir galbūt kai kurie mane pavadins beprote, bet man mano gyvūnai, ypač šunys, ypatingai Laja, kaip mano, vadinu, pirmagimė meilė, kuri pirmoji atsirado pas mane. Yra man, kaip vaikas ir man ypatingai ryšys su ja yra beprotiškai stiprus. (Gintarė, 25)

Priešingą požiūrį į gyvūnų prilyginimą vaikams turinti informantų dalis aiškiai labiau pabrėžia būtent rūpinimosi, fizinių poreikių, pavyzdžiui, judėjimo svarbą, o ne santykio, artumo kūrimą ir rūpėjimo praktikas:

Tu turi laiko, tu gali, turi galimybę. Eini į mišką išsilakstyti, jei nori kažkur pasistengti, kad šuo turėtų to daugiau laiko, su tavimi daugiau laiko išsilakstyti. Nežinau, kiek tas santykis su tavimi būtų, bent kiek labiau, kad tam šuniui būtų geriau. Žiūrėk, kad jis daugiau pajudėtų. [...] kitąsyk pasiimi vien tam, kad paskui socializuotųsi, bet ne tam, kad kažkur, kad būtų artimesnis tau. Čia ne vaikas, nebus jis tau artimesnis. Tiesiog grynai dėl socializacijos, kad būtų toks pasaulietiškas, nes labiau gal mokytas, labiau susiimti išmoktų aplinkoje, dar kažką, bet. Bet nėra to anei jo kaip su vaiku, kad tu jeigu kažką darai, kad kad tu su tuo vaiku asmeniškai pabūtum. Aš, pavyzdžiui, su šunim nėra tokio, kad nu va, nu va, dabar va eisiu, kad su tuo šunim pabendrauti. (Agnė, 41)

Taip pat, nors vaiko vaidmuo augintiniui netinkamas atrodo tikrai ne tik vaikų turintiems informantams, ketvirtojoje diskusijoje dalyvavę tėvai dalinosi, kad jiems tai yra vertybinis klausimas. Jie visiškai neromantizavo vaikų auginimo, net sutarė, kad „šunis auginti yra daug fainiau ir daug duoda daugiau džiaugsmo negu vaikus“, o vaikus auginti „ne visiems yra skirta“, bet pabrėžė, kad

šių dviejų dalykų maišyti nevalia. Jie ne tik nenaudoja tokių įvardžių patys, bet ir šiek tiek neigiamai reaguoja, jei tai daro kiti:

Aš, aš tai esu prisijungusi ir prie vaikų, ir prie šunų grupių. Tai galiu pasakyti, kad jeigu aš nematau kuri grupė pagal tai, kas būna klausiama, aš dažnai nesuprantu, ar klausia apie šunį, ar čia aš, ta prasme, apie gydytoją, pavyzdžiui, klausia, ir aš galvoju apie vaiką, o, pasirodo, ten šunų grupė ir ten apie šunį klausia. Nu tai aš, sakykim, savęs vis tiek mamytė šuns nelaikau, nors aš labai savo šunį myliu ir aš laikau... Vis dėlto, man vaikas yra vaikas, šuo yra šuo. (Ineta, 47)

Remdamiesi savo patirtimi, informantai taip pat išskiria ir dar vieną ryškų rūpinimosi bei rūpėjimo praktikų skirtumą. Pasak jų, svarbu užtikrinti, kad gyvūno esami fiziniai poreikiai būtų patenkinti arba kitaip – juo būtų pasirūpinta. Tačiau vaiku ne tik rūpinamasi, bet ir galvojama apie jo ateitį. Galbūt esamieji norai net nėra tokie svarbūs kaip pamokos ir ugdymas, kurie vaikui bus vertingi ateityje:

Nes skirtingi vis tiek gyvūnas ir vaikas. Negaliu sulyginti tas emocijas, kad šuo laimingas būtų, kad visi poreikiai patenkinti, išsilakstęs galbūt ir su kažkokiu draugeliu, galbūt su šuneliu susitiktų, bet su vaikais kitas kitoks dalykas yra. Tu su vaikais tu stengiesi labiau, kad jis užaugtų kažkokio kito tokio supratingu ir kažkokiu sveiku žmogumi su sveiku požiūriu. Šunim tai labiau patenkinti esamus poreikius. Nėra taip, kad ten kažkoks į ateitį labiau. (Agnė, 41)

Galiausiai, diskusijose atsiskleidžia ir tai, kiek daug reikšmės apsprendžiant augintinio vaidmenį, turi naudojamos kalbos praktikos. Pavyzdžiui, kai kurie informantai daro didelę skirtį tarp frazių „vaikas“ ir „kaip vaikas“, arba tarp žodžių „vaikas“ ir „dukra“ ar „sūnus“:

Aš tai tik pasakyčiau, kad labai puiku, kad yra parašyta kaip vaikas, nes aš irgi, mes irgi vadiname mūsų šunis kūdikiais, nes jie reikalauja tiek dėmesio daug. Bet niekada nevadinsime savo ten sūneliais, dukrytėmis, kadangi tiesiog mano požiūriu, sūnelis, dukrytė yra tai, kad tu pagimdai arba įsivaikini, ta prasme. Tai yra turbūt žmogus, o šuo yra vis dėlto šuo. (Kotryna, 21)

Keli informantai, kurie galėtų būti laikomi tarpine grupe vaiko vaidmens klausimu, dar atskleidžia, kad vadinimas vaiku iš tikrųjų labiau ir lieka kalbine išraiška, tačiau iš tikrųjų gyvūnas vaiko jiems nepakeičia:

Aišku, aš nu nėra tai, kad aš iš tikro manau, kad va mano šuo – čia mano vaikas ir taip toliau, bet aš tokius palyginimus kartais naudoju, kaip būna tokių sunkesnių momentų ir nu, kurie reikalauja, ar tai, kad ir iš veterinaro daug pinigų sumoki ar susergera ir tada tu stresuoji, nes, pavyzdžiui, tai aš namie nebūnu, studijos ir mano mama pasako, kad šuo serga, tai aš žiauriai pergyvenu, tai galbūt nu, jo, žodžiu. (Toma, 23)

Kaip ir pabrėžiama citatoje, ne kasdienis rūpestis fiziniais poreikiais, o būtent didesnis susirūpinimas, supratimas, kiek daug gyvūnas iš tiesų rūpi, priverčia informantę savo šuniui priskirti vaiko įvardžius.

Taigi, būtent rūpėjimo praktikos gali būti išskirtos kaip pagrindinis veiksnys, dažnai darantis įtaką, ar vaiko statuso suteikimas augintiniui laikomas priimtiniu. Tiems, kurie augintinį supranta kaip vaiką, dažniau rūpi ne tik geros fizinės gyvūno būklės užtikrinimas (ką galime laikyti rūpinimusi), bet ir pats santykio kūrimas, projektuojama, kas galėtų būti svarbu pačiam augintiniui (laikoma rūpėjimu).

Pati augintinio kaip šeimos nario samprata ar, tuo labiau, konkretaus vaiko vaidmens suteikimas gali būti siejami su sužmoginimu. Artumo bei rūpėjimo (angl. *caring about*) praktikos, būdingos informantams, tai dar patiprina, nes jas tradiciškai įprasta atlikti su žmogiškais šeimos nariais.

6.3.2. Gyvūnas – draugas

Diskusijose išryškėjo literatūroje aprašomas draugo ir šeimos nario vaidmenų susilieėjimas. Kalbant apie augintinius, biologinių sąsajų aspektas neaktualus, tad atskirti draugystės ir šeimos praktikas gali būti dar sudėtingiau. Diskusijų dalyviai, įvardijantys, kad augintinis jiems yra draugas, priskiria jam ir šeimos vaidmenį. Draugystė su augintiniu tokiu atveju vertinama kaip tolimesnis žingsnis, dar aukštesnis ryšio lygmuo:

Aš būčiau linkęs sakyti draugo vaidmenį, jeigu užpildo augintinis, o šeimos narys, žinoma. (Viktoras, 29)

Tačiau kas tuomet atskiria augintinį kaip tiesiog šeimos narį bei augintinį kaip draugą? Pagal teorines prielaidas didelę svarbą turėti gali Pahl ir Spencer aprašyti įsipareigojimo bei savanoriškumo aspektai. Vieni iš dalykų skiriančių draugystę nuo šeiminių ryšių autorių teorijoje yra būtent savanoriškumas būti santykiyje bei įsipareigojimo tęsti santykį ateityje nebuvimas.

Įsipareigojimo klausimu beveik visi informantai sutaria. Vyrauja požiūris, kad pasiėmus gyvūną, šeimnininkas turi „*lydėti jį per gyvenimą*“. Literatūroje toks įsipareigojimo jausmas labiau sietinas ne su draugyste, o šeimos nario vaidmeniu. Visgi, ir draugais gyvūnus laikantys informantai

jaučiasi labai panašiai, jie dalinasi, kad net jei augintinis nėra toks, kokio tikėtasi, nėra priimtina jo atsisakyti ar gražinti:

Man tai įdomu vat šiek tiek paantrinsiu, kada pasiima augintinį, kažkiek paturi ir ai mum nepatiko kažkas ir atiduodu atgal tai nu tai tu jau prieš pasiimdamas jau žinojai, ką pasiimi ir kas laukia, kad ten priežiūra kažkokia, ta pati dresūra, taisyklės, ne taisyklės, meilė, vedžiojimai ir panašiai, ir paskui ai mum nebepatogus, atiduosiu. (Viktoras, 29)

Laisviau, be pareigos rūpintis gyvūnu, žodis „draugas“ pavartojamas tik kalbant apie kitų žmonių augintinius:

Na, tiesiog dar vis visi aplinkui turi visokias gyvūnus. Tai aš esu visų tų gyvūnų pats geriausias draugas. Bet čia bepigū ateiti ir ten paglostyti šuniuką, pažaisti ar kokį gyvūnelį ir paskui išeiti. (Robertas, 52)

Dėl kito literatūroje draugystės santykiams priskiriamo aspekto – savanoriškumo (šiuo atveju, augintinio gebėjimo pasirinkti kurti santykį ir jame būti savanoriškai) informantų požiūriai išsiskiria labiau. Vieni tiki, kad augintinis iš tikrųjų sprendžia, su kuo kurs ryšį:

Bendrai gyvūnai kažkaip pasirenka, nežinau ten, ar biolaukai sutampa, ar kas tenais, ką jie ten jaučia, bet jie tikrai pasirenka savo šeiminką. Ypatingai, kai šeimoj ne vienas žmogus yra. (Kotryna, 21)

Kita dalis diskusijų dalyvių augintinių draugiškumą labiau laiko įpročiais, suformuotais pačio šeiminko, ar tiesiog instinktais. Apskritai, keliamas gyvūno laisvės klausimas – dalis šeiminkų, net ir laikančių augintinį draugu, abejoja ar naminiai gyvūnai turi laisvę savanoriškai rinktis kurti ar nekurti ryšio:

Aš dar papildysiu prieš tai ką minėjau anksčiau. Tai na, dažnai pagalvoju, bandau įsistatyti į savo poziciją, Sci-fi skambės, bet kas būtų, jeigu kažkokie superior race ateiviai žmonės vos ne pagrobtų ir juos augintų? Sakytų – čia mes žinom geriau, kaip jie sveiki bus, mes žinom, kada jiems reikia sportuoti, jiems reikia ten maitintis taip, jiems reikia čia tiek dėmesio valandą parodyti. Ir taip kontroliuoja gyvenimą, nu tai surelly gal ir gerai. Nu, bet tai nėra laisvė, tai nėra laisvi augintiniai. (Viktoras, 27)

Tad nei augintinio kaip savanoriškai kuriančio ryšį, nei įsipareigojimo ateityje nebuvimas iš tikrųjų draugais gyvūnus laikantiems šeiminkams išskirtinai būdingas nėra. Kaip dalinasi informantė, draugystės santykis tiesiog siejamas su geru jausmu būti kartu:

Aš irgi gal sakyčiau, kad nu taip šeimos narys, bet labai labai geras draugas. Nu, nežinau, va kitas klausimas. Kitas postas buvo ten, kaip pasitinka grįžus. Tai visada taip gera atrodo ir kai jinai, pavyzdžiui, būna kirpykloj, ir tada ilgai ten būna ir aš grįžtu namo, nieks nesuloja. Tai tada pradedi taip mąstyti tą, Dieve, kaip čia taip gali būti, kažkokia vos ne vienatvė namuose, tai labai labai geras draugas, tas ryšys tikrai šiltas. (Toma, 23)

Galbūt būtent tai, kas augintinis yra įsipareigojimas, jį labiau paverčia draugu šeimos viduje, o draugystė ir šeiminis ryšys dar labiau susilieja. Tokiu atveju būtent hierarchijos santykiuose nebuvimas, mėgavimasis laiku kartu tampa svarbiausiu aspektu, nulemiančiu, kad augintinis užima ne tik šeimos, bet ir draugo vaidmenį.

6.3.3. Gyvūnas – kompanionas

Kompaniono vaidmuo nuo šeimos nario ar draugo statusų skiriasi tuo, kad tai nėra plačiai naudojama sąvoka ar internalizuotas konceptas. Todėl tikėtina, kad net ir informantai, kuriems artima rūšių kompanionių perspektyva, šios teorinės sąvokos tikriausiai nevertos. Tačiau sąvokos kompleksiskumas suteikia galimybę dėmesį labiau kreipti į atskirus jos elementus. Su tuo sietini ir jau aprašyti lygiavertiškumo (ne tik tarp santykio dalyvių, bet ir tarp rūšių bendrai), besąlygiškos meilės aspektai bei objektyfikavimo, sužmoginimo ir unikalizavimo praktikos. Kadangi rūšių kompanionių konceptas remiasi būtent rūšių santykiu, ši kategorija aprėpia plačiau nei tik augintiniai, labiau pabrėžiamas informantų požiūris į gyvūnus apskritai.

Viena pagrindinių Haraway koncepto sąvokų „tapsmas su“ yra apie lygiavertiškumą per nuolatinį apsikeitimą, kažko suteikimą kitai rūšiai bei gavimą iš jos. Diskusijų dalyviai supranta, kad augintiniams jie suteikia rūpestį, kasdienę priežiūrą. Didesnis klausimas iškyla apie tai, ką gyvūnai suteikia jiems. Kai kurie diskusijų dalyviai aiškiai įvardija, kad augintiniai kaip kita rūšis juos daug ko moko:

Kas liečia gyvūnus, tai gyvūnai ir pamokė tos meilės, tos kažkokios tai atlaidos, to empatiškumo ir į žmones aš irgi taip žiūriu kitaip, nu, jau gal ir pažįstamų ratas pasikeitė, nes jis vis tiek keičiasi. Tai gyvūnai tikrai labai daug ko mus pamoko. (Algita, 40)

Nors tai potencialiai atitiktų *tapsmo su* konceptą, visgi, atrodo, kad gyvūno mokoma empatija kyla iš to, kad informantams gaila gyvūnų:

[...] bet, jeigu būtų daugiau galimybių, aš, kaip sakau, aš nežinau, kiek aš manau, turėčiau,, na, tikrai aš važiuoju į prieglaudą, aš su tokiom ašarom grįžtu dėl to, kad, nu, tu supranti, kad tu ne negali jų visų išgelbėti, bet tu žinai, kad bent vienam gali duoti tą šansą. (Algita, 40)

Ir nors diskusijų dalyvių liūdesys dėl beglobių augintinių rodo, kad gyvūnai jiems rūpi, liudijama ir apie tai, kad naminiai gyvūnai matomi kaip priklausomi nuo žmogaus, tad santykis nėra pilnai lygiavertis. Kartais gailestį sukelia net ne situacijos, į kurias patenka gyvūnas, o jo prigimtiniai bruožai. Tai atskleidė visai kitu tikslu (siektu pademonstruoti augintinio išvaizdos sureikšminimą) pasidalyta iliustracija.

12 pav. Išvaizda

Objektifikavimo čia informantai neįžvelgė, tačiau net keli dalijosi, kad jaučia gailestį dėl gyvūnėlio kailio spalvos – buvimas albinosu jiems siejasi būtent su sveikatos problemomis:

Man tai pirma mintis - koks fainas, bet tuo pačiu man jo gaila, nes paantrinsiu merginai, kuri prieš tai kalbėjo. Šiaip su albinosais yra labai sunku, nes jie turi pakankamai daug sveikatos problemų. Pradedant nuo kurtumo, baigiant akim ir imuniteto. 2 dalykas. Jie šiaip yra ganėtinai brangūs visi, tiek šunys, tiek katės baltos spalvos. Dėl to, kad balta pakankamai reta yra tai, vat, tai, nu, tiesiog gaila yra gyvūno, kad jisai gimė baltas, nes tikėtina, kad kažkokių sveikatos sutrikimų, greičiausiai, kad ir turi, bet aš to patvirtinti negaliu, tiesiog gaila ir tiek. (Gintarė, 25)

Autorei kiek netikėta diskusijos dalyvių reakcija į iliustraciją bei noras „suteikti šansą“ kiekvienam gyvūnui rodo, kad gyvūnas visgi dažniau matomas kaip žemesnėje pozicijoje esantis, nuo žmogaus pilnai priklausomas, o ne galintis kažką suteikti ir pačiam žmogui, subjektas. Ir nors tai smarkiai skiriasi nuo sudaiktinimo – daikto emociškai gailėtis nėra įprasta, bei nuo sužmoginimo – reikšti gailestį dėl žmogaus išvaizdos ypatybių būtų ne tik keista, bet ir nevisai mandagu, pilnavertiškai rūšių kompanionių koncepte pabrėžiamas lygiavertiškumas nepasiekiamas.

Gyvūno – kompaniono perspektyva neįmanoma, jei augintinis nėra matomas kaip gyvūnas arba jo gyvūniški poreikiai yra ignoruojami. Diskusijų dalyvių požiūris į tai, kiek augintinis skiriasi nuo tiesiog gyvūno, labai atsiskleidžia nagrinėjant augintinio laisvės klausimus. Dalis informantų augintinius nuo laukinių gyvūnų visiškai atskiria, nes pasak jų, net pagal apibrėžimą „naminiai“ gyvūnai negali būti laisvi:

Žodis naminis jau pasako jo laisvę. Nelaisvėje jis yra naminis. Kurie vaikšto lauke, yra laukiniai, nuo žodžio naminis. Net klausimas nekeliamas, ar jis yra laisvas, nes jis yra naminis nuo žodžio šito. (Justina, 53)

Kiti linkę laikyti gyvūnus laisvais tiek, kiek laisvas yra ir žmogus, ribojamas taisyklių. Laisvė labiau įprasminama per elgesį, o ne teritoriją:

Tai va, tikriausiai atsakiau į klausimą apie tą laisvę, ką mes vadinam? Be pavadėlio pasivaikščioti? Ne, namuose gali gulėt ant sofos, tai ką vadinam laisve ir ar mūsų gyvūnai yra laisvi? Ne, nes jeigu aš pati būčiau tokia laisva, daryčiau, ką noriu, nu, tai. Jeigu kiekvienas iš mūsų darytų, ką norim nu, tai čia būtų baisu. Dabar yra visokie kodeksai, bet, ne, nėra laisvės. (Algita, 40)

Tai kad augintinis net laisvės klausimu labiau lyginamas su žmogumi, o ne gyvūnu laukinėje gamtoje, demonstruoja ne tik sužmoginimą, bet ir tai, kad informantai Haraway aprašyto laisvės įtakoti socialines sąveikas koncepto gyvūnams nepriskiria.

Tad analizėje atsiskleidžia, kad rūšių kompanionių konceptu grindžiama perspektyva tarp informantų pilnai įsitvirtinusi nėra. Atskiri jos elementai gali būti būdingi šeiminingų požiūriams į savo augintinius, tačiau jų demonstruojamos praktikos dažniausiai vis tiek panašesnės į tam tikro lygio sužmoginimą ar objektifikavimą. Apie rūšių lygiavertiškumą, santykio abipusiškumą kalba daug diskusijų dalyvių, tačiau tuomet jiems būdingas ir didesnis prisirišimas, besąlygiškos meilės iliuzija, augintinį neretai priartinanti prie sužmoginimo, kuris pagal Haraway irgi yra gyvūniškumo nuvertinimas.

6.3.4. Gyvūnas – tapatybės dalis

Be teorinėje dalyje išskirtų Gyvūno – šeimos nario, Gyvūno – draugo ir Gyvūno – kompaniono perspektyvų, diskusijose išryškėja dar viena perspektyva, būdinga daliai informantų. Augintinio turėjimas, meilė konkrečiai rūšiai ar visiems gyvūnams gali būti ir asmens tapatumo elementas. Kaip ir kitos perspektyvos, tapatybės formavimas susijęs su demonstruojamomis praktikomis.

Vienas iš ryškiausių šios perspektyvos bruožų yra realūs, net vizualiai matomi ženklai – pavyzdžiui, tatuiruotės. Vienos iš diskusijų metu išaiškėjo, kad visos dalyvės turi po tatuiruotę, skirtą jų dabartiniam ar anksčiau augintam gyvūnui. Galima pastebėti, kad tokioje praktikoje svarbus ne tik konkretus augintinis ar ryšys su juo, o ir paties šeimininko atsidavimas gyvūnams apskritai:

Be galo myliu gyvūnus ir gyvūnai tikrai labai daug ko mane pamokė ir ir tikrai išmokau ir užjausti, ir padėti. Tai tikrai atėjo per tą gyvūną. Tai, vat, sėdžiu su savo drauge (šuns vardas). Jai 5 metai, tai turiu tatuiruotę. Nežinau, čia matysis, be galo ją myliu ir, žinokit, neįsivaizduoju savo gyvenimo be gyvūno, tai neįsivaizduoju, kaip galima gyvent be gyvūno, tai tiek. (Algita, 40)

Taip pat, tapatumas formuojamas per bendravimą su kitais gyvūnus laikančiais asmenimis. Informantai mini, kad su kitais šeimininkais turi „apie ką kalbėt“, o bendros temos galbūt ir lemia, kad ir draugų rate atsiranda nemažai bendraminčių:

Aš nežinau, pas mane, kadangi ir namų aplinka ir darbo aplinka realiai, nu, viskas yra susijęs su gyvūnais, tai ir mano gal draugų ratas yra, yra panašus, kad visi su gyvūnais arba bent jau su vienu gyvūnu arba ten egzotinį kažkokį turį ar kažką. (Aistė, 26)

Žinoma, tapatybės tema yra smarkiai susijusi su šeiminėmis praktikomis, per jas, kaip rašo Finch, demonstruojama šeiminė tapatybė. Visgi, atrodo, kad savo augintinių aptarimas su kitais šeimininkais informantams kartais svarbesnis kaip dalijimasis bendru pomėgiu, kontakto užmezgimas, o ne kaip įrodymas ar patvirtinimas, kad augintinis yra jų šeima. Ir šį teikiamą pliusą pastebi ne tik šeima augintinius laikantys informantai:

Nu kažkaip tiesiog praturtina gyvenimą. Nu taip, niekada nesusimąščiau, nesusimąščiau, bet juokiesi, nuo kažkokių juokelių, nuo pokalbių, daugiau temų dar bent su kažkuo pradėti dalintis irgi apie gyvūnus. (Robertas, 52)

Taigi, gyvūnas kaip tapatybės dalis yra dar viena papildoma perspektyva su atskiromis praktikomis. Ji nėra priklausoma nuo to, ar augintinis priskiriamas šeimos nariams, draugams ar kompanionams.

Apibendrinant diskusijų medžiagos analizę, išaiškėja, kad realybėje teorinės perspektyvos nėra tokios „grynos“ kaip teorijoje, jos dažnai persidengia, o to paties informanto vienas augintinis gali užimti kelis skirtingus vaidmenis. Nors gyvūno – draugo ir gyvūno – šeimos nario (ar net vaiko) vaidmenys teorijoje turi ryškių skirtumų, kaip pavyzdžiui, įsipareigojimas tęsti santykį, būdingas šeiminiams ryšiams, arba savanoriškumas būti santykyje, būdingas būtent draugystei, diskusijose šie skirtumai taip smarkiai pasirinktų perspektyvų neįtakoja. Tie, kurie laiko augintinius draugais, laiko juos ir šeimos nariais. Abi perspektyvos sietinos su sužmoginimo praktikomis ir taip tampa priešingos trečiajai – kompaniono perspektyvai, kurios atskiri elementai būdingi tik kai kuriems dalyviams.

Persidengia ne tik augintinių užimami vaidmenys, bet ir praktikos, kurias atlieka bei demonstruoja jų šeimininkai. Pagal apibrėžimą prieštaraujančios viena kitai sužmoginimo bei objektifikavimo praktikos pasirodo esančios susijusios, žmogiški atributai gyvūną priartina ne tik prie žmogaus (draugo, šeimos nario ar net vaiko), bet ir verčia ignoruoti jo gyvūnišką prigimtį bei poreikius, kas tik dar labiau atmeta *gyvūno – kompaniono* perspektyvą.

IŠVADOS

Magistriniame darbe siekta išsiaiškinti, kokios santykio su savo augintiniu (-iais) perspektyvos yra būdingos gyvūnų turintiems asmenims Lietuvoje. Tikslui pasiekti pasitelktos skirtingos teorinės gyvūno ir žmogaus santykio perspektyvos (gyvūnas – šeimos narys, gyvūnas – draugas, gyvūnas – kompanionas), ieškota skirtingų santykio su augintiniu sampratų bei šeiminių demonstruojamų praktikų sąsajų.

Darbo temos naujumas Lietuvoje kartu gali būti laikomas ir didžiausiu darbo privalumu, ir svarbiausius ribotumus lemiančiu aspektu. Anksčiau atliktų tyrimų trūkumas lėmė tai, kad pirmoji empirinio tyrimo dalis – statistinė gyvūnų turinčių asmenų charakteristikų analizė yra tik apžvelgiamojo pobūdžio. Tiesiogiai lyginti skirtingų metų apklausų duomenis bei ieškoti aiškaus požiūrio į augintinį pokyčio nebūtų tikslinga dėl nevisai vienodos kintamųjų įvairovės. Tačiau galima atrasti keletą gyvūnų šeiminių Lietuvoje būdingų charakteristikų tendencijų.

- Atlikta statistinė duomenų analizė rodo, kad bent vieną gyvūną dažniau Lietuvoje turi didesnę šeimą turintys (pagal 1993 m. duomenis) arba santuokoje esantys (pagal 2024 m. duomenis) asmenys. Visgi, augintinių šeiminių ir dažniau turi nuosavą namą arba gyvena didesniame būste – tai leidžia spėti, kad su sprendimu turėti augintinį susiję ne tik šeiminiai, bet ir ekonominiai veiksniai.
- Nors tai, ar respondentai apskritai turi vaikų, statistiškai nelemia augintinių turėjimo, reikšmingas teigiamas ryšys egzistuoja tarp augintinių laikymo bei būtent 3-12 metų amžiaus vaikų auginimo (pagal 2024 m.).
- Pagal 1993 m. duomenų analizę, palankiau į augintinių buvimą intymiose erdvėse (pavyzdžiui, šeiminių lovoje) žiūri moterys. Požiūris, kad augintiniams būti namuose negalima labiau būdingas vyresniems 35-64 metų asmenims nei 18-24 metų amžiaus grupės atstovams.

Tad statistinės analizės rezultatai labiau susisieja su užsienio autorių tyrimais, kurie augintinį išskiria kaip unikalų, nežmogišką vaidmenį atliekantį šeimos narį (Albert ir Bulcroft, 1988; Irvine ir Cilia, 2017; Bures, 2020). 3-12 metų vaikų turėjimo kintamojo ryšys su augintinių turėjimu patvirtina Albert ir Bulcroft tyrimo (1988) išvadą, kad kartais augintinis įsigijamas būtent kai vaikai yra tam tikro amžiaus. Kituose tyrimuose pateikiamas alternatyvus požiūris, kad augintiniai kai kuriems šeiminiams keičia vaikus (Franklin, 2006; Charles, 2014; Irvine ir Cilia, 2017; Laurent-Simpson, 2017; Gajewska et al. 2024a; Gajewska et al., 2024b) šioje statistinėje analizėje neatsispindi.

Požiūrių į savo augintinį (-ius) įvairovę plačiau atskleidžia šeiminių demonstruojamos praktikos. Kokybinė augintinių šeiminių įrašų Facebook platformoje bei grupinių diskusijų medžiagos analizė padėjo išskirti ryškiausiai matomas demonstruojamų praktikų grupes: gyvūno sužmoginimą, gyvūno objektifikavimą bei gyvūno unikalizavimą. Demonstruojamų sužmoginimo praktikų grupei priskiriamas personifikuotos kalbos, įvairių aksesuarų, dekoracijų naudojimas, žmogiškų švenčių minėjimas bei artumo socialinėse medijose demonstravimas. Gyvūno objektifikavimu laikytinos praktikos, kurios augintinį vaizduoja kaip objektą, o ne veiklą subjektą. Pavyzdžiui, augintinio išvaizdos kaip svarbiausios funkcijos sureikšminimas, jo žemesnio statuso pabrėžimas ar laukinės prigimties nuvertinimas. Paskutinė gyvūno unikalizavimo praktikų grupė jungia praktikas, kuriomis demonstruojama, kad gyvūnas vertingas būtent savo gyvūniškumu, skirtumais nuo žmonių.

- Socialinėse medijose demonstruojamos augintinių šeiminių praktikos gali būti skirstomos į gyvūno sužmoginimo, objektifikavimo bei unikalizavimo praktikas. Sužmoginimo praktikos įrašuose yra plačiausia grupė, tokie įrašai dominuoja, tad objektifikavimas bei gyvūniškumo unikalizavimas tampa labiau alternatyviais požiūriais.
- Fokusuotos grupinės diskusijos rodo, kad realybėje šeiminių atliekamos ir demonstruojamos praktikos gali persidengti ar susilieti. Facebook įrašuose atskirti sužmoginimas ir objektifikavimas realybėje dažnai susijungia į vieną praktikų grupę, kai augintiniui pritaikomi žmogiški simboliai (materialūs ir nematerialūs) ignoruojant paties gyvūno poreikius. Taip augintinis įgauna ne tik žmogišką, bet ir daiktišką žaislo vaidmenį.

Sužmoginimo praktikos gali būti siejamos su gyvūno – šeimos nario ar gyvūno – draugo perspektyvomis, nes šeimos nariais ar draugais tradiciškai laikomi žmonės. Atrastas sužmoginimo ir objektifikavimo praktikų susiliejimas atitinka filosofės Haraway poziciją, kad žmogiškų vaidmenų priskyrimas gyvūnams gali sumenkinti jų unikalumą.

Skirtingų praktikų ir šeiminių santykio su augintiniais sampratų sąsajos atskleidžiamos grupinių diskusijų dalyvių pasakojimais.

- Įvardijamos augintinių sampratos atspindi išskirtas gyvūno – šeimos nario, gyvūno – draugo perspektyvas, matomi atskiri gyvūno – kompaniono perspektyvos elementai. Vis dėlto, praktikoje teorinės perspektyvos, kaip ir praktikos, persidengia ir susilieja. Augintinis gali būti laikomas ir šeimos nariu, ir draugu ar kompanionu vienu metu.
- Šeimos nario sampratos augintiniui priskyrimas gali būti laikomas dominuojančia perspektyva. Tačiau, kaip ir užsienio autorių tyrimuose, augintinių šeiminių gyvūnui

šeimoje priskiria ne vienodus vaidmenis. Vieni suteikia sužmogintą vaiko vaidmenį, kiti – kitokią, unikalią funkciją.

- Vaiko samprata sietina su Morgan aprašytomis rūpėjimo (angl. *caring about*) praktikomis. Šeimininkai augintinį suprantantys kaip vaiką, ne tik rūpinasi fiziniais gyvūno poreikiais, jiems rūpi, kaip pats augintinis mato juos kaip šeimininkus.

Svarbu pabrėžti, kad kartais žmogiška vaiko samprata augintiniams priskiriama tik kaip kalbinė išraiška ar ryšio demonstravimo kitiems priemonė, iš tikrųjų prasmiškai augintinio vaikui neprilyginant. Tai sutampa su užsienyje atliktų tyrimų pastebėjimais (Gajewska et al., 2024a).

- Augintinio kaip draugo perspektyva informantams būdinga tik kartu su gyvūno – šeimos nario perspektyva. Kitaip nei Pahl teorinėje prieigoje pabrėžiamas žmonių draugystę nuo šeimos santykių atskiriantis mažesnis įsipareigojimo lygis, žmogaus ir gyvūno santykiuje nematomas.
- Gyvūno – kompaniono perspektyva, grindžiama Haraway rūšių kompanionių konceptu, tarp šeimininkų pastebima tik dalinai, per atskiras unikalizavimo praktikas.
- Be teorinėje apžvalgoje išskirtų žmogaus ir gyvūno santykio perspektyvų, išsiskyrė dar viena gyvūno – tapatybės dalies perspektyva. Ji reiškia per praktikas, susijusias su meile ne tik savo augintiniui, o gyvūnams apskritai. Ši perspektyva dažnai pilnai persidengia su kitomis žmogaus ir gyvūno santykio perspektyvomis.

Taigi, kasdienių praktikų atlikimas ir demonstravimas tikrai susijęs su santykio su augintiniu sampratomis. Ypač ryškiai tai atsiskleidžia kalbant apie Morgan išskirtas artumo bei rūpesčio praktikas. Šeimininkai, kuriems fizinis ar emocinis artumas yra įprasta, dažnai laiko savo augintinius šeimos dalimi. Rūpėjimo (angl. *caring about*) praktikos augintinį emociškai priartina vaikui, net jei kartais šeimininkai šį įvardį ir naudoja tik kaip ryšio demonstravimo priemonę.

Būtent per praktikų demonstravimą aplinkai ir parodoma, kokia santykio su savo augintiniu perspektyva ar kelios perspektyvos būdingos kiekvienam šeimininkui. Taip augintinis paverčiamas „pūkuotu“ šeimos nariu, draugu, kompanionu ar net vaiku.

Reflektuojant visus tyrimo etapus, verta paminėti, kad ne mažiau nei patys atradimai, šiame darbe svarbus ir metodologijos pasirinkimas. Šiek tiek eksperimentinis (ypač mažai tyrinėtoje temoje) socialinių medijų analizės rezultatų panaudojimas fokusuotų grupinių diskusijų etape buvo prasmingas – kitų šeimininkų socialinėse medijose demonstruojamos praktikos diskusijų dalyvių paskatino reflektuoti savo atliekamas praktikas, pažvelgti į jas kritiškai bei skatino dalintis skirtingomis pozicijomis ir diskutuoti tarpusavyje. Tai leido geriau suprasti kaip

atliekamos/demonstruojamos praktikos siejasi su santykio sampratomis bei teorinėmis perspektyvomis.

Galiausiai, augintinių tema Lietuvos sociologijos lauke tikrai gali būti išplėtojama įvairiomis kryptimis. Šio darbo imtis buvo būtent augintinių šeimininkai, bet, tikėtina, kad kitų su augintiniais glaudžiai susijusių grupių tyrimai atskleistų ir šiek tiek kitokias santykio su gyvūnais perspektyvas. Šio tyrimo įžvalgas būtų itin įdomu palyginti su savo augintinių neturinčių žmonių tyrimo rezultatais, kurie galimai išryškintų visai kitokį informantų požiūrį. Taip pat, alternatyvia ateities tyrimo imtimi galėtų tapti ir su gyvūnais dirbantys profesionalai – veterinarai, veisėjai ar dresuotojai, kurių profesinis kontekstas atskleistų dar daugiau naujų žmogaus ir gyvūno santykio aspektų.

LITERATŪROS ŠALTINIAI

1. Albert, A., ir Bulcroft, K. (1988). Pets, families, and the life course. *Journal of Marriage and the Family*, 543-552. <https://doi.org/10.2307/352019>
2. Beck, L., ir Madresh, E. A. (2008). Romantic partners and four-legged friends: An extension of attachment theory to relationships with pets. *Anthrozoös*, 21(1), 43-56. <https://doi.org/10.2752/089279308X274056>
3. Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity* (Vol. 17). Sage.
4. Blouin, D. D. (2013). Are dogs children, companions, or just animals? Understanding variations in people's orientations toward animals. *Anthrozoös*, 26(2), 279-294. <https://doi.org/10.2752/175303713X13636846944402>
5. Borelli, J. L., Smiley, P. A., Rasmussen, H. F., & Gómez, A. (2016). Is it about me, you, or us? Stress reactivity correlates of discrepancies in we-talk among parents and preadolescent children. *Journal of Youth and Adolescence*, 45(10), 1996-2010. <https://doi.org/10.1007/s10964-016-0459-5>
6. Bures, R. M., Gee, N. R., ir Bures, R. M. (2021). Integrating pets into the family life cycle. *Well-being over the life course: Incorporating human-animal interaction*, 11-23. https://doi.org/10.1007/978-3-030-64085-9_2
7. Callon, M. (1984). Some elements of a sociology of translation: domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay. *The sociological review*, 32(1_suppl), 196-233. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1984.tb00113.x>
8. Carr, N. (2026). Putting the fur into family tourism: the rise of furry friends. In *Handbook on Children and Family Tourism* (pp. 304-314). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781035324842.00031>
9. Charles, N. (2014). 'Animals just love you as you are': Experiencing kinship across the species barrier. *Sociology*, 48(4), 715-730. <https://doi.org/10.1177/0038038513515353>
10. Dermott, E., ir Seymour, J. (Eds.). (2011). *Displaying families: A new concept for the sociology of family life*. Springer.
11. Driscoll, C. A., Macdonald, D. W., ir O'Brien, S. J. (2009). From wild animals to domestic pets, an evolutionary view of domestication. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 106(supplement_1), 9971-9978. <https://doi.org/10.1073/pnas.0901586106>
12. FEDIAF. *Annual report*. (2025.). <https://europeanpetfood.org/about/annual-report/>
13. Finch, J. (2007). Displaying families. *Sociology*, 41(1), 65-81. <https://doi.org/10.1177/0038038507072284>

14. Franklin, A. (2006). “Be [a] ware of the dog”: A post-humanist approach to housing. *Housing, Theory and Society*, 23(3), 137-156. <https://doi.org/10.1080/14036090600813760>
15. Gajewska, M. A., de Singly, F., Żadkowska, M., Giraud, C., Kostecka, M., ir David–Goretta, S. (2024). Animals in the empty nest: Recomposition of family roles. In *Reconfiguring relations in the empty nest: those who leave and those who stay* (pp. 159-177). Cham: Springer Nature Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-031-50403-7_8
16. Gajewska, M. A., Żadkowska, M., Bieńko, M., Mizielińska, J., ir Stasińska, A. (2024). Doing family in three–two partners and an animal companion. *Journal of Family Studies*, 1-16.
17. Giddens, A. (1992). *The Transformation of Intimacy*. Polity Press.
18. Gutas, M. (2014). Filosofas ir gyvūnas: Nietzsche, Heideggeris, Derrida. *Problemos*, (86), 68-82.
19. Hansen, P. (2013). Urban Japan's “fuzzy” new families: affect and embodiment in dog–human relationships. *Asian Anthropology*, 12(2), 83-103. <https://doi.org/10.1080/1683478X.2013.852718>
20. Haraway, D. J. (2016). *Manifestly haraway* (Vol. 37). U of Minnesota Press.
21. Haraway, D. J. (2023). When species meet. In *The Routledge international handbook of more-than-human studies* (pp. 42-78). Routledge.
22. Irvine, L., ir Cilia, L. (2017). More-than-human families: Pets, people, and practices in multispecies households. *Sociology compass*, 11(2), e12455. <https://doi.org/10.1111/soc4.12455>
23. Juozeliūnienė, I. (2003). *Janas Trostas ir šeimos sociologija: naujos tyrimo galimybės*. Garnelis.
24. Kim, M. S., & Kim, E. J. (2013). Humanoid robots as “The Cultural Other”: are we able to love our creations? *AI & society*, 28(3), 309-318. <https://doi.org/10.1007/s00146-012-0397-z>
25. Latour, B. (1991). *We have never been modern*. Harvard university press.
26. Latour, B. (1999). *Politics of nature*. Harvard University Press.
27. Laurent-Simpson, A. (2017). “They Make Me Not Wanna Have a Child”: Effects of Companion Animals on Fertility Intentions of the Childfree. *Sociological Inquiry*, 87(4), 586–607. <https://doi.org/10.1111/soin.12163>
28. Law, J. (2004). *After method: Mess in social science research*. Routledge.
29. Law, J. (2008). On sociology and STS. *The sociological review*, 56(4), 623-649. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2008.00808.x>

30. Martinkėnė, G. (2021). *Vaikas transnacionalinėje šeimoje: globos organizavimas, šeiminiai ryšiai ir vaiko patirtys*. (Daktaro disertacija). Vilnius University.
<https://doi.org/10.15388/vu.thesis.252>
31. McBride, J. (2019). Robotic bodies and the Kairos of humanoid theologies. *Sophia*, 58(4), 663-676. <https://doi.org/10.1007/s11841-017-0628-3>
32. Morgan, D. (1996) *Family connections*. Polity Press.
33. Morgan, D. (2011). *Rethinking family practices*. Springer.
34. Pahl, R. (2000) *On Friendship*. Polity Press.
35. Pahl, R., ir Spencer, L. (2004). Personal communities: Not simply families of 'fate' or 'choice'. *Current sociology*, 52(2), 199-221. <https://doi.org/10.1177/0011392104041808>
36. Power, E. (2008). Furry families: making a human-dog family through home. *Social and Cultural Geography*, 9(5), 535-555. <https://doi.org/10.1080/14649360802217790>
37. Robertson, J. (2007). Robo sapiens japonicus: Humanoid robots and the posthuman family. *Critical Asian Studies*, 39(3), 369-398. <https://doi.org/10.1080/14672710701527378>
38. Šinkariova, L., Gudonis, V., ir Trakūnaitė, V. (2008). Naminių gyvūnėlių laikymo sąsajos su įvairiais žmogaus gyvenimo aspektais. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2(18), 198-206. Šiaulių universiteto leidykla.
39. Smart, C. (2007). *Personal life*. Polity Press.
40. Trakūnaitė, V., Šinkariova, L., ir Gudonis, V. (2008). Nuo bendravimo su naminiais gyvūnėliais iki terapijos: teorinis aspektas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 4(20). Šiaulių universiteto leidykla.
41. Vänskä, A. (2014). New kids on the mall: Babyfied dogs as fashionable co-consumers. *Young Consumers*, 15(3), 263-272. <https://doi.org/10.1108/YC-10-2013-00400>
42. Večerskis, D. (2004). Gyvūnas-subjektas. Fenomenologinė perspektyva. *Žmogus ir žodis*, 6(4), 3-9.
43. Yin, D., ir Gao, Q. (2025). Multispecies home (un) making: Dogs and lifestyle migrants in Lijiang Ancient Town, China. *The Geographical Journal*, 191(4), e70044. <https://doi.org/10.1111/geoj.70044>

ANALIZUOTI DUOMENYS

1. Public Opinion Research Center at the Institute of Philosophy, S. and L. of the L. A. of S. (2021). *Barometer of the Public Opinion Research Center, September 1993* [Data set]. Barometer of the Public Opinion Research Center, Version V5. Lithuanian Data Archive for SSH (LiDA). <https://doi.org/hdl:21.12137/NQO8W6>
2. TNS LT (Kantar Lietuva). (2024). *Duomenų masyvas*. Prieiga suteikta darbo autorei.